

ULUSLARARASI
YUNUS EMRE
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

International Journal of Yunus Emre Social Sciences

HAZİRAN/JUNE 2023

SAYI/ISSUE: 7

ISSN: 2757-5764

İÇİNDEKİLER

JENERİK

EDİTÖRDEN

MAKALELER

İlker TÜRKMEN (Dr. Öğr. Üyesi)-Merve ATALAY (Yüksek Lisans Öğrencisi)

**GELENEKSEL TÜRK KÜLTÜRÜ İÇERİSİNDE HAYVAN FİGÜRLERİ: KURT
ÖRNEĞİ..... 1-8**

Yücel ASLAN (Öğretmen)

**OKUMA TİYATROSU YÖNTEMİNİN ÖZEL ÖĞRENME GÜÇLÜĞÜ (DİSLEKSİ)
TANISI ALMIŞ ÖĞRENCİLERİN AKICI OKUMA VE OKUDUĞUNU ANLAMA
BECERİLERİNE ETKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: BİR EYLEM
ARAŞTIRMASI 9-23**

Hülya BAYRAKTAR FİDAN (Yüksek Lisans Öğrencisi)

**XIX. YÜZYIL ŞAİRLERİNDEN MEHMED RIFKÎ EFENDİ VE YAYIMLANMAMIŞ
ŞİİRLERİ..... 24-45**

ULUSLARARASI YUNUS EMRE SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
[INTERNATIONAL JOURNAL OF YUNUS EMRE SOCIAL SCIENCES]

Sahibi / Owner

Prof. Dr. Nadir İLHAN

Hakemli Dergi / Refereed Journal

Yılda iki sayı yayımlanır / It is published biannual.

EDİTÖRLER / EDITORS

Prof. Dr. Nadir İLHAN (Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet DOĞAN (Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)

Doç. Dr. Fatih KOYUNCU (Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)

EDİTÖR YARDIMCILARI / ASSISTANT EDITORS

Arş. Gör. Giyasi BABAARSLAN (Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)

Arş. Gör. Derya KARATAŞ (Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)

YAYINCI / PUBLISHER

ASOS EĞİTİM BİLİŞİM DANIŞMANLIK LTD. ŞTİ.

KAPAK TASARIMI

Erhan YURT

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Ahmet DOĞAN (Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)

Prof. Dr. Ali YILDIRIM (Fırat Üniversitesi)

Prof. Dr. Esmâ ŞİMŞEK (Fırat Üniversitesi)

Prof. Dr. Hasan ŞENER (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Prof. Dr. Nadir İLHAN (Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)

Prof. Dr. Ramazan KORKMAZ (Maltepe Üniversitesi)

Doç. Dr. Fatih KOYUNCU (Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Ahmet BURAN (Fırat Üniversitesi)

Prof. Dr. Ali YILDIRIM (Fırat Üniversitesi)

Prof. Dr. Beyhan KANTER (Mardin Artuklu Üniversitesi)

Prof. Dr. Cevdet KILIÇ (Trakya Üniversitesi)

Prof. Dr. Esmâ ŞİMŞEK (Fırat Üniversitesi)

Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK (Ardahan Üniversitesi)

Prof. Dr. Erdoğan BOZ (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Hacı İbrahim DELİCE (Sivas Cumhuriyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Harun TUNÇEL (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi)
Prof. Dr. Hasan ŞENER (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Kazım SARIKAVAK (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Mahmut ATAY (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Mevhibe COŞAR (Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa ERDOĞAN (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Mücahit KAÇAR (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Nurten GÖKALP (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Ömür CEYLAN (İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi)
Prof. Dr. Özcan BAYRAK (Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Özen TOK (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Paşa YAVUZARSLAN (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Serdar YAVUZ (Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Temel YEŞİLYURT (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Zahir KIZMAZ (Fırat Üniversitesi)
Doç. Dr. Ali YİĞİT (Bursa Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Eşqanə Akif qızı BABAYEVA (AMEA Nizami Adına Ədəbiyyat İnstitutu)

HAKEM KURULU / REFEREE BOARD

Prof. Dr. Ahmet DOĞAN (Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet İÇLİ (Batman Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali YILDIRIM (Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Asiye Mevhibe COŞAR (Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Erdoğan BOZ (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Hasan ŞENER (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Kazım SARIKAVAK (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. M. Fatih KANTER (Kilis 7 Aralık Üniversitesi)

Prof. Dr. Mutlu DEVECİ (Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Nadir İLHAN (Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)
Prof. Dr. Nurten GÖKALP (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Özcan BAYRAK (Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Yunus KAPLAN (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Doç. Dr. Erdem Can ÖZTÜRK (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Doç. Dr. Fatih KOYUNCU (Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)
Doç. Dr. Gonca KUZAY DEMİR (İzmir Demokrasi Üniversitesi)
Doç. Dr. Ramazan EKİNCİ (Manisa Celal Bayar Üniversitesi)
Doç. Dr. Sagıp ATLI (Manisa Celal Bayar Üniversitesi)
Doç. Dr. Halil Sercan KOŞİK (Dokuz Eylül Üniversitesi)

BU SAYININ HAKEMLERİ / REFEREES OF THIS ISSUE

Prof. Dr. Ali YILDIRIM (Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Beyhan KANTER (Mardin Artuklu Üniversitesi)
Prof. Dr. Şener DEMİREL (Fırat Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah CENGİZ (Dicle Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ferit ARI (Kayseri Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Taner NAMLI (İnönü Üniversitesi)

YAZI İŞLERİ / EDITORIAL SECRETARY

Arş. Gör. Giyasi BABAARSLAN (Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)
Arş. Gör. Derya KARATAŞ (Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)

YAZIŞMA ADRESLERİ / CORRESPONDENCES

yunusemredergisi40@gmail.com
gysbabaarslan06@gmail.com

TARANDIĞIMIZ İNDEKSLER

Eurasian
Scientific
Journal
Index

CiteFactor
Academic Scientific Journals

ASOS
indeks

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Scientific Indexing Services

ADVANCED SCIENCE INDEX

EDİTÖRDEN

Değerli Bilim İnsanları,

Uluslararası Yunus Emre Sosyal Bilimler Dergisi'nin yedinci (Haziran, 2023) sayısını yayınlamış bulunmaktayız. Bu sayıyla yayın hayatının 4. yılına adım atan dergimizde, sosyal bilimlerin her sahasında kaleme alınan nitelikli akademik çalışma, derleme, tenkit, tercüme ve kitap tanıtımlarına yer verilmektedir.

Dergimizin bu sayısında Türk kültürü ile ilgili bir, eğitim bilimleri alanında bir ve Klasik Türk Edebiyatı sahasında bir olmak üzere toplamda üç makale yer almaktadır.

Dergimize makaleleriyle katkı sağlayan bilim insanlarına ve kıymetli vakitlerini ayırarak hakemlik yapan hocalarımıza ayrı ayrı teşekkür ediyor, yayınlanan çalışmaların sosyal bilimler alanında faydalı olmasını diliyoruz. Özgün ve bilimsel yazılar içeren yeni sayılarda buluşmayı temenni eder, saygılarımızı arz ederiz.

Prof. Dr. Nadir İLHAN

GELENEKSEL TÜRK KÜLTÜRÜ İÇERİSİNDE HAYVAN FİGÜRLERİ: KURT ÖRNEĞİ

ANIMAL FIGURES IN TRADITIONAL TURKISH CULTURE: THE EXAMPLE OF THE WOLF

Dr. Öğr. Üyesi İlker TÜRKMEN

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Fen-Edebiyat Fakültesi

Tarih Bölümü

turkmen_1987@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-9193-9907

Merve ATALAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Öğrencisi

atalaymerv@gmail.com

ORCID ID: 0009-0007-6731-9648

Makale Geliş Tarihi

Article Arrival Date

11.06.2023

Makale Kabul Tarihi

Article Accepted Date

15.06.2023

Makale Yayın Tarihi

Article Publication Date

30.06.2023

Araştırma Makalesi

Research Article

Atf: Türkmen, İlker- Atalay, Merve (2023). "Geleneksel Türk Kültürü İçerisinde Hayvan Fügürleri: Kurt Fügürü", *Uluslararası Yunus Emre Sosyal Bilimler Dergisi*, 7, s. 1-8.

Citation: Türkmen, İlker- Atalay, Merve (2023). "Animal Figures in Traditional Turkish Culture: The Example of the Wolf", *International Journal of Yunus Emre Social Sciences*, 7, pp. 1-8.

Özet

Geriyeye dönüp bakıldığında zaman Türkler, M.Ö. 3000'li yıllardan başlayan köklü bir tarihin kadim sahipleri olarak görülür. Türklerin çağdaşlarına nazaran üstün bir uygarlığa eriştikleri, tarih ve arkeoloji alanlarındaki çalışmalarla kanıtlanmıştır. Her insan topluluğunda olduğu gibi Türkler de tarih boyunca buldukları coğrafyada, aynı ortamı paylaştıkları canlı/cansız unsurları içselleştirmiş, hayatlarına dolayısıyla da kültürlerine nakşetmiş ve kimliklerinin bir parçası haline getirmiştir. Kadim Türk yurdu Orta Asya (Türkistan) bozkırlarında yaşayan ve ekosistemde "süper avcı" olarak tanımlanan kurt, herhangi bir avcısı olmadığı için, bulunduğu ortamdaki en güçlü avcıdır. Dolayısıyla sosyal yaşam ve savaş meydanında adeta kurt gibi gözü pek, korkusuz ve güçlü olan Türk milletinin kendini kurt ile bağdaştırması kaçınılmazdır. Farklı coğrafyalarda büyük devletler kurmuş olan Türklerin kurt kültürünü de beraberinde götürdükleri görülmüştür. Hatta farklı medeniyetlerin ve inanışların etkisinde kalsalar bile kurt ile ilgili gelenek ve göreneklerini terk etmemişlerdir. Bu çalışmada sözlü ve yazılı kültürel geçmiş Kurt-Türk bağlamında irdelenerek Kurt mitosunun kökenlerine ışık tutmak amaçlanmıştır. Ayrıca kurt (böri-börü) adının Türk tarihinde özel ad, yer adları gibi kullanımlarına da yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kurt, bağımsızlık, Türk kültürü, yer adları, unvanlar.

Abstract

In retrospect, the Turks are seen as the ancient owners of a deep rooted history starting from the 3000s B.C. It has been proven by studies in the fields of history and archeology that the Turks have attained a superior civilization compared to their contemporaries. As in every human community, Turks have internalized the living/non-living elements with which they shared the same environment throughout history in their geography, embroidered them into their lives and thus their cultures, and made them a part of their identities. The wolf, which lives in the steppes of the ancient Turkish homeland of Central Asia (Turkestan) and is defined as a "super hunter" in the ecosystem, is the strongest predator in its environment, since it does not have any predators. Therefore, it is inevitable for the Turkish nation, which is as brave, fearless and strong as a wolf, to associate itself with the wolf in social life and on the battlefield. It has been seen that the Turks, who established great states in different geographies, took the wolf culture with them. Even if they were under the influence of different civilizations and beliefs, they did not abandon their traditions and customs related to the wolf. In this study, it is aimed to shed light on the origins of the Wolf myth by examining the oral and written cultural history in the context of Wolf-Turk. In addition, the use of the name wolf (böri-börü) in Turkish history such as proper name and place names are also included.

Keywords: Wolf, independence, Turkish culture, place names, titles.

Giriş

Türk kültüründe kurt, köken olarak tanrısal bir varlıktır ve bazı durumlarda Gök Tanrı'yı temsil eder, Tanrı'nın elçisi olarak Türk'e gönderilir. Aynı zamanda kurt, Türk'e yardım eder, ona yol gösterir ve her zorlukta yanında bulunur. Eski zamanlara dayanan ama eski olmayan bizi biz yapan destanlarımızda oynadığı rollerde kurt kurgusal ve olağanüstüdür. Kurt, bozkırın korkulu hayvanı olmakla beraber insan ve hayvanlar için büyük tehlike arz eder. Kurt sadece mitoloji, efsane ve hikâyelerde kalmamış, Türk kültüründe hemen hemen her alanda kullanılmıştır. Bu açıdan bakıldığı zaman adı ve huyu güzel bu hayvanın Türklerin tabusu olmasında şaşılacak bir durum yoktur. Türkler kurda karşı korku ile karışık saygı duymuşlardır. Bazı tarihî kayıtlarda kurt, Türk ile eş değer tutulur çünkü Türkler efsanelere göre kurttan türemiştir.

Geçmiş tarihe bakıldığı zaman birçok milletin kendine özgü mitolojik bir atası vardır. Ruslarda ayı, Çinlilerde kaplumbağa (sonrasında ejderha), Fransızlarda nasıl horoz varsa Türklerinki de kurttur. Romalılar da kurdu kullanmalarına rağmen yükledikleri anlamlar farklıdır. Türkçenin en eski kelimelerinden olan Doğu Türkçesinde *böri* ve Oğuzca da *kurt* kelimesi Orhun abidelerinde, Uygur vesikalarında, Dîvânü Lugâti't- Türk'te ve Oğuz Kağan Destanı gibi Türkler için her biri çok kıymetli sözlü/yazılı kaynaklarda geçmektedir (Kafesoğlu, 2020: 317). Doğa ile iç içe olan Türkler, ona saygı duymuş, incelemiş, içine almış ve doğayla bir olmuştur. Gök-yer, ormanlar, ağaçlar ve hayvanları dikkatlice incelemiş, yaratılışına (fitrat, huy) en uygun düşen hayvanı kendisine mal edip adeta ona bürünmüştür. Kurt (börü-böri) bilge, kurtarıcı, türeyen, yol gösterici olarak Türk'ün yardımcısıdır, onu besler ya da doğurur ve yeni bir çağı başlatır (Taşağıl ve Çift, 2022: 178). Türkler kurda kutsiyet yükledikleri hâlde hiçbir zaman ona tapmamıştır (Kafesoğlu, 1972: 5). Zaten tapmak Türk'e has bir tavır da değildir. Kurt, sürü hâlinde yaşayan, güçlü, ailesine bağlı bir hayvandır ve bu nedenle Bozkır Türk toplumlarında mitolojik bir karakter olarak kabul edilir. Tarihte Türk adıyla kurulmuş olan Türk Kağanlığı'nın (Gök-Türkler) bayraklarında kurt kellesi bulunuyordu. Markaların, kuruluşların, ders kitaplarının ve buna birçok örnek verilebilecek çeşitte simge olarak bu geleneğin hâlâ Türk dünyasında sürdürüldüğü görülmektedir.

İslamiyet Öncesi Türk Toplumsal Hayatında Kurt

Kurt, Türk destanlarında merkezî bir roldedir, olaylar onun etrafında döner ve kilit noktadadır. Türk destanları millî kimlik ve birliğin bir simgesidir ve hâlâ bu destanlar Türk kültüründe önemli bir yer tutmaktadır. Türk tarihi incelendiğinde kurdun varlığı karşımıza çıkar, tarih ve efsane burada birbirine karışıp kültürümüzde önemli bir mevki işgal eder. İskitler ve Hunlar gibi Gök-Türkler de dışı kurdun soyundan geldiklerine inanırlardı. Gök Türk Muhafız Birliği'ndeki subaylara börü denirdi (Gülensoy, 2018: 17) ve İbrahim Kafesoğlu'na göre Türk ordusu börü adını yırtıcı anlamında kullanıyordu.

Hunların torunları olarak bulunduğu coğrafyada ve dünyada döneminin en büyük/güçlü devleti olan Gök-Türk Hanedanlığının kurttan türeme efsaneleri genel olarak kabul görmüştür (Taşağıl, 2019: 13). Kurt burada ana (nesli var olmasına imkân veren) olarak karşımıza çıkmaktadır (Baykara, 2021: 41). Efsaneye göre, A-shih-na kabilesi Etsin Gölü'nün kuzeyinde otururken düşman bir devletin saldırısına uğradı ve tamamen yok oldu. Askerlerin öldürmeye kıyamadığı asil bir Hun erkek çocuğu, kolları ve bacakları kesilerek bataklığa atıldı. Bu sırada ortaya çıkan dışı bir kurt çocuğu kurtarıp onu besleyerek ölmesini engelledi (Yıldırım, 2002: 955). Çocuk ile kurdun on erkek çocuğu oldu. Bu çocuklar büyüünce dışardan evlenerek her birinin kendi soyu yürüdü (Roux, 2001: 199-200). Bu çocuklardan biri A-shih-na'dır. Zaman geçtikçe nüfusları arttı ve mağaradan çıktılar. Başlarında A-hsien Şad bulunuyordu ve Juan-Juanlara bağlanarak demir işiyle uğraştılar. Altay Dağları şekil itibari ile miğfere benziyordu. Miğfer de kendi dillerinde T'u-chüe demektir ve artık bu unvanı kullanır oldular (Taşağıl, 2019: 14). Bu olaydan yüzyıllar sonra (840 yılı) Karluk yabgusu kendisinin T'uchüe-A-shi-na soyundan geldiğini ileri sürecek ve Gök-Türklerin kanunen halefi olarak Kara Han unvanını alıp Hakanlılar (Karahanlı) Devleti'ni kuracaktı (Özaydın, 2001: 405).

Bunun neticesinde efsaneye göre yaralı olarak bırakılan Hun çocuğu ve kurdun nesli olarak

Göktürkler türemiştir (Turan, 2020: 99). Gök-Türkler kurt efsanesine inanıp anlatıyor, atalarına saygı duyuyor ve millî bir sembol olarak tuğ/bayraklarının ucunu kurt başı ile süslüyorlardı (Ögel, 2020: 55). Otağlarının önüne diktikleri altından yapılmış kurt başlı sancaklar hakanlık işareti olarak görülüyordu (Kafesoğlu, 2020: 316). Gök-Türkler üzerinde çeşitli entrika oyunlarına ara vermeyen Çinliler destek verdikleri ve kağan olarak tanıdıklarını ifade etmek amacıyla tiginlere kurt başlı sancak ile davul gönderiyordu (Taşağıl, 2002: 48).

Gök-Türkler geride kalan kötü günlerden sıyrılıp, atalarının(kurdun) vücuduna değil, ruhuna ve anısına saygı duyarak yaşadığı mağarayı ziyaret ediyor ve törenler düzenliyorlardı (Kafesoğlu, 1972: 6). Gök-Türkler, yılın dört mevsiminde ve beşinci ayın ikinci yarısında Gök-Tanrı'ya, kurt-ata mağarasının önünde kurbanlar sunuyordu (Kafesoğlu, 1972: 12). Çünkü Türklerde kahramanlık kültürü yani kutsal kabul edilen varlıklara saygı duymak vardı (Koca, 2002: 1458). Alp Er Tunga öldüğünde efsanevi hakan için ağıt yakan halkı kurt gibi ulurdu. Çünkü bu Türk halklarında eskiye dayanan bir inanıştı (Roux, 2005: 150). Altay Türklerinin giyim kuşamlarına bakıldığı zaman bellerinde mutlaka kurt başlı bir hançer taşıdıkları görülmektedir. Şamanların ritüelleri sırasında bozkurdun ulumasını taklit ettiği de birçok kaynakta mevcuttur (Gülensoy, 2018: 17-19).

Reşidüddin'in Câmîü't-Tevârih'inde Gök-Türlere ait Bozkurt Destanı'nı (diğer adıyla Yararılış Destanı) Ergenekon Destanı adı ile Cengiz Han ve Moğollara mal etmiştir. Bu olay Türklerden Moğollara geçen eski bir geleneğe dayanmaktadır (Turan, 2020a: 196). Buradan da anlaşılacağı üzere Moğollar da bu asil hayvanı kendilerine mal etmek istemiş olabilirler.

Gök-Türklerden çok önceleri ataları olan Asya Hunları da milattan önceki devirlerde ve yine buna paralel zamanda Batı Türkistan'daki Wu-sunlar kurttan türeme efsanelerine ve dişi kurdun sütü ile beslenme inancı içinde yaşıyorlardı (Taşağıl, 2022: 98-140). Yine Avrupa Hunlarından "Kuzey Kurtları" olarak bahseden kaynaklardan anlaşılıyor ki Hunlar batıya göçleri sırasında kurt ananesini de yanlarında götürdüler (Kafesoğlu, 2020: 316-317). İslam öncesi Türk sanatına bakıldığı zaman yapılan arkeolojik kazılar ışığında altın levhalar üzerine işlenmiş Türk kültürü için her biri önemli yer tutan hayvan motifleri görülür. Hun dönemine ait bu altın levhalar at, kaplan, arslan, kurt, yırtıcı kuşlar gibi hayvanlarla doludur (Taşağıl, 2018: 308). Bu hayvanların çeşitli yüzeylerde (dağ, kaya, mağara ve madenler gibi) tamga olarak resmedildikleri bilinmektedir (Gülensoy, 2018: 60).

Gök-Türk Hanlığında sadece Aşına ailesinden gelenlerin oluşturduğu muhafız birliklerine Börü (Çince Fu-li, Pu-li) deniliyordu (Taşağıl, 2019: 14). Aşına/Açına anlam itibarıyla kurt demek olup, "Çino" kelimenin aslıdır ve "a" takısı başa getirilerek saygıdeğer kurt ya da vefalı kurt anlamına gelir. Yine Çin kaynaklarında "hakan" ve "kurt" kelimeleri eş anlamlı olarak kullanılmıştır (Batur, 2021: 19). Ötüken merkezli Gök-Türklerde, efsanelerde geçen kurt (Böri ve A-shih-na) adını taşıyan prenses, tiginler ve küçük kağanlar bulunmaktaydı. A-shih-na Fu-nien, A-shih-na Ho-lu, A-shih-na Ni-shu-fu, A-shih-na Feng-chih, A-shih-na Wen-Fu gibi beyler Çin başta olmak üzere düşmanlarının korkulu rüyası olmuştur (Taşağıl, 2021: 35). Bu durum hanedan üyelerinin kendileri için ne kadar yerinde bir unvan seçtiklerinin kanıtıdır.

Kafesoğlu'na göre "Türk" adı önceleri Aşına ailesinin etrafında toplananların adı iken daha sonra farklı teşkilatlanmalarla (göç, oymak beyinin adı, yurt tutulan bölgenin adının alınması vb.) çeşitli isimlerle yaygınlaşmıştır (2020: 95). Burada görülüyor ki Aşına birleştirici bir unsurdur. Aşına (soylu dişi kurt) (Koca, 2010: 60) zamanla Asena olarak türemiş ve günümüzde kız çocuklarına verilen bir isim olarak varlığını devam ettirmektedir. Bu durum, ölmez Türk kültürünün yaşayan bir kanıtıdır. Gök-Türk hükümdar ailesinin atasının bir dişi kurt olduğu yukarıda defaatle nakledildi. Soyu dişi kurda dayanan bu kudretli milletin sosyal yaşamda kadına bu denli ayrıcalık ve değer vermesi şaşırılmaması gereken bir konudur. Dünya tarihi incelendiği zaman görülecektir ki neredeyse başka hiçbir milletin kadınları bu kadar itibar sahibi ve hür olamamıştır.

424-452 yılları arası hüküm süren Tabgaç hanı T'ai-wu'nun lakabı Fu-li (ya da Fo-li) idi. Yine Tabgaç ülkesinde kurt dağları ve nehirleri vardı. Çin kaynaklarında Fu-li bazen yer bazen de şahıs ya da kavim adı olarak kaydedilmiştir. Ayrıca Çin kaynaklarında Türk asıllı olmayan kavimler için

“Kurttan türeyenlerden değildir.” ifadesi kullanılmıştır (Kafesoğlu, 2020: 317). Altay dağlarının doğusunda kalan dağın adı Kurt Dağı (Lang-shan) dır (Taşağıl, 2022: 159). Sadece ata yurtta değil Türkler yurt tuttıkları yerlere de kurt adını vermiştir. Yeni yurt tutulan bölge sadece Anadolu’yla sınırlı değildir. Yüzyıllar boyunca Irak, İran, Suriye, Karadeniz’in kuzeyi Türk devletlerinin hükmü altında kaldı. Birçok Türk boyu, Kurt Dağı bölgesinde yaşayıp buraya yoldaşları kurdun adını vermişlerdir (Gökçe, 2022: 204).

Çin kaynaklarının yanı sıra Arap tarihçilerin de kayıtlarında Türklerden “yırtıcı kurdun oğulları” (Togan, 2019: 148) olarak bahsetmelerine şaşılmalıdır. Savaşçı karakteri ağır basan erdemli bir milletin askerleri için kullanılan betimlemeler yerinde ve önemlidir. XI. yüzyılın İran asıllı tarihçi ve coğrafyacısı Gerdizi, Kırgızların doğusunda Furi adlı bir budundan (kavim) söz etmektedir. Furi kelimesinin böri (kurt) anlamında olması ihtimal dâhilindedir. Gerdizi’nin çağdaşı Biruni ve bir asır sonra Avfi de eserlerinde Kun (Hun) kelimesi yerine Furi yazmıştır (Barthold, 2017: 94). Kırgız Türklerine ait eski destanlardan biri olan Er-Töktüş doğduğunda mavi kurda benzetilmiştir (Roux, 2005: 227).

Sadece Çin ve Orta Doğu kaynaklarında değil 6.810 km batıdaki Macarların da Türklerin geldiğini görünce “Kurt geliyor!” haykırıları kaynaklarda mevcuttur. XII. yüzyıl Frank kralı VII. Louis, Türk ordusuyla karşılaşınca “Kurt yavruları” ifadesini kullanmıştır (Batur, 2021: 19). Ünlü Tabgaç Han’ı T’ai-wu’ya göre “*kurt sürüsünü andıran Türk ordusu karşısında Çin askeri taydan ve düveden farksız*”dı (Kafesoğlu, 2020: 277). Düşman orduları her ne kadar Türkleri kurt olarak adlandırsalar da Türkler zaten kurt kelimesini “ordu” anlamında kullanmıştır (Batur, 2021: 21). Hazar ordusunda (VII- XI. yy) ise Hazar hakanına bağlı bin kişilik özel birliğin adı Böri idi. Ayrıca bu özel birliği iyi eğitilmiş ağır süvariler oluşturuyordu (Uyar, 2020: 5).

Türklerde Kurt İsmi ve Unvanı

Bir Türk’ün çocuğu doğduğu zaman büyükleri "Erkek mi, kız mı?" diye sormak yerine “Tilki mi, böri mi? (Tilki mü togdı azu böri mi?)” diye sorardı (Barthold, 2017: 97). Çünkü kız çocukları tilki gibi kurnaz, açığız erkek çocukları ise kurt gibi güçlü ve cesur görülürdü. Türklerin çocuklarına doğumda ve yiğitlik gösterdiklerinde verdikleri adlar duygulu ve bir o kadar da coşkulu olurdu. Bu isimler kahramanlık, güç, kudret anlamlarıyla bezelidir. Türkler kahramanları için Arslan, Böri/ Kurt, Boğa, Babür¹ gibi isimleri tercih etmiştir (Koca, 2010: 82-83).

Yukarıda bahsedildiği gibi Gök-Türk sülalesinde tiginlerin ve prenseslerin isim ve unvan olarak kurt ismini kullandıkları sıkça görülmüştür. Batıya doğru Bulgar Türklerine bakıldığında kurt özel isim olarak kullanılmıştır (Kafesoğlu, 2020: 317). Karadeniz’in kuzeyinde 630’lu yıllarda dağmık Ogur boylarını birleştirip Büyük Bulgar Devleti’ni (Magna Bulgaria) kuran beyin adı Kurt’tur.² Kendisi Doulo hanedanlığını mensuptur. Bu hanedan ailesi Mete (Bahadır) Han’dan beri Hun hükümdarı yetiştiren T’u-ko ya da Tu-ku’dur. Bu ifadeyle Büyük Bulgar Devleti, Asya Hunlarına bağlanır (Taşağıl, 2021: 175). IX. yüzyıla ait, Tuna Bulgarlarından kalan (günümüz Bulgaristan topraklarında bulunan) Krum Han’ın (814-831) at üstünde peşinde bozkurtlu, tuğlu ve elinde bardaklı kaya kabartması vardır (Kafesoğlu, 2020: 327). Kabartma üzerinde görülen tasvirler Türk kültüründeki önemli simgelerdir. 853-888 yılları arasında Belgrad’da Böri-Tarkan isimli bir Bulgar komutanı da yaşamıştır (Kafesoğlu, 2020: 198).

840’lı yıllarda Kırım üzerinden Hazar ülkesine giden Aziz Kyrillos yolda gördüğü Bulgarların kurt gibi ulduğunu söylemesi de oldukça önemlidir. Avarlara ait Orta Avrupa’da kurt tepesi, kurt suyu vb. gibi yer adları vardır (Kafesoğlu, 2020: 317). Aynı yıllarda Uygurlar Türkistan’daki hâkimiyetlerini Kırgızlara devretmiştir. Değişiklik meydana geldiği sırada karışıklıktan yararlanan Karluk yabgusu kendisini Gök-Türklerin kanunen halefi ilan etmiş ve T’uchüe- A-shi-na (Tukyu- Gök Türk) soyundan olduğunu ileri sürerek Kara Han (Kara Hakan) unvanını almıştır (Özaydın, 2001:

¹ Babür, kaplan demektir. Ayrıntılı bilgi için bk. (Bıyıktaş, 1991: 10).

² Bu isim bazen Kobrat, Kobratos, Kuvratos şeklinde de geçmektedir (Taşağıl, 2018: 201).

405). Asıl adı Hakanlılar olan devlet Bozkurt Oğulları olarak da anılmıştır. Yine Karahanlı hanedan üyesi Böri-Tekin, 1038 yılında Tohoristan ve Huttalan taraflarına yaptığı akınlarla ün salmıştır (Turan, 2020: 103). Batı Karahanlıların kurucusu ve ilk hükümdarı olan Tamgaç Han (1041-1068), Böri Tegin unvanını taşımıştır (Huncan, 2010: 556-557).

Oğuzlar ile birlikte yeni yurtluklara ve şekillenen devletlere bakıldığında yine kurt, isim ya da unvan olarak görülmektedir. Oğuz Türklerinin teşkil ettiği Büyük Selçuklu Devleti'nde kurt adının kullanıldığı kaynaklarda mevcuttur. Kirman Selçuklularının kurucusu ve Çağrı Bey'in en büyük oğlunun adı kaynaklarda Kavurd şeklinde geçse de aslında Kurt'tur. Kendisi bastırıldığı paralarda unvan olarak Kara Arslan ifadesini kullanmıştır (Merçil, 1989: 8). Selçuklu Devleti'nin kuruluşunda büyük roller alan İnanç (Musa) Yabgu'nun oğlunun adı Böri (Kara Arslan)'dir (Turan, 2020: 127). Alp Arslan'ın oğullarından birinin adı Böri-Bars, (Turan, 2020: 159) yine torununun (Tökiş'in oğlu) adı Böri-Tekin'dir (Turan, 2020: 230). Tuğ Tekin (Toğ Tekin) Bey, Böri unvanı ile 1104 yılında Büyük Selçuklu Devleti'nin vassalı olan Türk Böriler Atabeyliğini eşkil etmiştir (Sevim, 2020: 15). 1182 yılında Selahattin Eyyubi, Urfa'yı Haçlıların elinden alıp Begteginli Türk Beyliğinden Kök Böri'ye vermiştir (Roux, 2005: 255). Malazgirt Zaferi sonrası Mardin ve çevresini yurt tutan Artukoğulları'nda(1102-1409) tarihler 1329 yılını gösterirken Böri isimli bir bey vardı (Turan, 2019: 209). Osmanlı Devleti'nde II. Murat'ın hükümraniği sırasında Aydınogullarından Cüneyt Bey'in oğlu Hasan Bey, Kurt unvanını taşıyordu (Uzunçarşılı, 2019: 117). TÜİK verilerine göre Kurt ve Bozkurt Türkiye'de en çok kullanılan soyadları listesinde ilk ellinin içindedir.³ Bununla beraber Kurtkan, Kurtoğlu, Karakurt, Akkurt gibi kurt isminden türetilen soyadları bir hayli çoktur.

Türk Göçlerinde Kurt Rolü

Batı Türklerinin yani Oğuzların efsanevi atası olan Oğuz Kağan Destanı (Oğuz-name) Türk kültür çerçevesinde tartışmasız en önemli destanlardan biridir. Kurt motifi diğer Türk destanlarında olduğu gibi burada da karışımıza çıkarak kahramana yol gösterir, ona yoldaşlık eder. Oğuz Kağan toyda han ilan edilince “*Güneş bayrağımız, gök-yüzü otağımız. Daha çok denizlere, daha çok ırmaklara doğru...*” diyerek Türk cihan hâkimiyeti anlayışı gereği dünya fethine hazırlanır. Gördüğü rüyayı tecrübeli emir Uluğ Türk'e anlatır. Uluğ Türk de rüyayı “*Gök-Tanrı dünyayı sana bağışladı.*” diyerek yorumlar. Oğuz Kağan, gökten ışıklar içinde inen “*gök tüylü, gök yeyeli*” Bozkurt'un gösterdiği yolda dünya fethine çıkar. Bozkurt burada Tanrısal bir varlıktır (Kafesoğlu, 2020: 245). Hunlarda ve torunları Gök-Türklerde kurt ata-hayvan olmasına rağmen Oğuzlarda öyle değildir. Oğuz, tüm dünyaya hakan olduğunu duyurmak isteyerek yola çıkar. Çıktıkları yolda kurt, Oğuz Kağan'a yol gösterir, rehberi olur. Oğuz-nâme'nin İslam kaynakları versiyonunda kurt çıkarılmış olsa da Oğuzlar, (Selçukluların Ataları) yeni yurtları Anadolu ve yakın doğuya beraberlerinde bozkurt adını ve hikâyelerini getirmişlerdir.

Süryani yazar Mihael, Anadolu'ya yapılan Oğuz göçleriyle ilgili olarak Oğuz-nâme anlatılarından duyduklarını ve gördüklerini şöyle ifade eder:

“Türk kavmi çıkınca yeryüzünü doldurdu; daha önce çıkmış olanları tenkil ettiler. Zira dünya onları taşımağa kâfi gelmedi. Bunlar onları(ilk çıkanları) garba doğru ittiler. Önlerinde köpeğe benzer bir hayvan (Oğuz-name'deki Bozkurt) yürüyor; ona yetişemiyorlardı. Hareket etmek istediği zaman “göç” yani “kalkınız” diye sesleniyordu. Türkler o duruncaya kadar ilerliyor ve orada çadır kuruyorlardı. Uzun müddet onları sevk ettikten sonra kayboldu ve bir daha bu hayvandan bahsedildiği duyulmadı.” (Turan, 2020: 113).

Bu kaydedilen bilgiye bakıldığında Oğuzların/Türkmenlerin yeni yurtlarına beraberlerinde bozkurt efsanesini de getirdikleri anlaşılmaktadır.

Türk Ordu/Asker Anlayışında Kurt

Türklerin kurttan türeme efsaneleri Arap ve Fars tarihçilerin eserlerine de yansımıştır. XI. yüzyıl İran tarihçisi Gerdizi kurt konusunda şöyle der:

³https://www.nvi.gov.tr/kurumlar/nvi.gov.tr/Genel_Mudurluk/istatistikler/En_cok_Kullanilan_Soyad_istatisti_gi.pdf (U.T. 02.05.2023.)

“Türklerdeki seyrek sakal bırakma âdeti ve kurt mizacına gelince, Yafet (Yafes) çocukluğunda hastalanmış ve hiçbir tedavi imkânı kalmamıştı. Sonunda yaşlı bir kadın Yafet’in anasına “Ona karınca yumurtası ve kurt sütü ver, bu onu iyileştirir” dedi. Anası bir ay boyunca çocuk iyileşinceye kadar, onu bu iki şeyle besledi. Ama sakalları çıkmaya başladığında seyrek oldu ve böylece torunları da seyrek sakallı kaldılar. Demek ki, seyrek sakal karınca yumurtasından, kötü karakter⁴ de kurt sütünden ileri gelmiştir. Türkler kurttan türemiştir.” (Batur, 2021: 20).

Türklerdeki sü (ordu), bodun (millet), il (devlet) kavramı beraberinde tüm halkın kadın-erkek, genç-yaşlı ayrımı yapmadan her an her duruma karşı tetikte ve hazır olmalarını gerektirmiştir. Tüm halkın katıldığı etkinlikler, oynanan oyunlar, tutulan güreşler özellikle binicilik ve ok atma çalışmalarının birer savaş denemesi ve hazırlığı olduğunu söylemek mümkündür. Dinamik yaşam tarzına sahip bozkır sakinleri için tüm bu sayılanlar eğlencenin yanı sıra formda kalmalarını sağlayan iyi bir antrenmandır. Sanat ve sanayi bakımından tarihin belli dönemlerinde çağdaşlarına nazaran daha üst seviyede olan Türkler demircilik (at koşum takımları, silahlar, tarım aletleri, takı vb.) alanında kendilerine has estetik bir üsluba sahipti. Ayrıca savaş teknolojisinde hep ilerdeydiler. Ordu/millet-devlet anlayışı ile her Türk sağlam bir askerî eğitim alırdı. Savaş (uruş-tokuş) sahasındaki üstünlükleri sadece kullanılan pusatlar ile elde edilmemiştir. Türklerin dostu, evi ve ulaşım aracı olan at, onun hayatında en büyük yoldaşı olmuştur. Türkler için il(devlet) demek düzen demektir ve devletlerin kurulup büyümesinde at önemli bir roldeydi. Türkler at sayesinde savaş alanında hızlı ve atak hareket edebiliyorken kısa sürede başarılı bir sonuç alıyorlardı. Tıpkı at gibi kurt da Türkler için uğurlu ve mübarekti. İyi birer doğa gözlemcisi olan Türkler yaratılışlarına uygun olarak seçtikleri ve ata(baba) belledikleri kurttan savaş sahasında muzaffer olmak amacıyla feyz aldılar. Türklerle has savaş yöntemi olan Turan Taktiği, Hilal Taktiği ya da Kurt Kapanı olarak da adlandırılır. Çoğunlukla okçu atlılardan oluşan Türk savaş birlikleri, atları ile yaptıkları hız sayesinde hantal ve sıkı saflar hâlinde savunmada olan/ savaştan düşman ordularına karşısında üstünlük kazanıyordu (Kafesoğlu, 2020: 274).

Türklerin sıra dışı savaş tekniğini bilmeyenler için bu durum düzensiz ve telaşlı bir yapı gibi görünüyordu. Bu teknik sayesinde düşman, ne olduğunu anlamadan kendini pusunun içinde buluyordu (Göksu, 2018: 266). Öyle ki Kurt Oyununu (Turan Taktiği) Hunlardan itibaren hayretle anlamaya, çözmeye ve alt etmeye çalışan başta Çin ve daha sonra Avrupa buna karşı gelemeyeceğini anlamış ve kendi ordularını yeniden düzenleme ihtiyacı hissederek Bozkır Türk sistemini âdete taklit etmeye çalışmıştır (Kafesoğlu, 2020: 280). Hatta çok daha önceleri Çinliler M.Ö 307 yılında bir yeniliğe giderek, hareket yeteneği az ve hantal savaş arabaları yerine Hunlarınki gibi hafif süvari birlikleri oluşturmuşlardır (Koca, 2002: 1470).

Türk tarihi ile ilgili net ve önemli bilgiler ihtiva eden yazıtlar da Türk’ün güç ve savaşçı özelliğini yer yer kurt ile özdeşleştirmiştir. Orhon Yazıtlarında kurt, güçlü ya da cesur anlamında kullanılmaktadır (Roux, 2005: 230). Bilge Kağan yazıtının doğu yüzünün 12. satırında geçen “...Tanrı güç verdiği için babam kağanın askeri kurt gibi imiş, düşmanı koyun gibi imiş...” ifadesi de bunu kanıtlar niteliktedir. Arkeolojik çalışmalardan da anlaşılacağı üzere Türk çerileri ve ordusu kurt gibiydi. Çünkü Bozkır Türk topluluğu, çoğu İlk çağ/Orta çağ milletleri gibi dinî temellere dayanan bir topluluk (cemaat) olmaktan çok, siyasi karakter taşıyan bir sosyal yapıydı (Kafesoğlu, 1972: 34). Türkler bağımsızlığı ve kudreti temsil eden kurt figürü ile özdeş olmayı tercih etmişlerdir. Bu durum onların yaratılış ve yaşam tarzlarına uygundur.

Sonuç

Kurt motifi Türkiye başta olmak üzere tüm Türk dünyasında yaygın ve ünlüdür. Kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre bu durum, Gök-Türk Hanedanlığının devlet sembolünün kurt olmasından ileri gelir. Hanedandan gelen beylerin kendilerini kurt olarak değerlendirmeleri de oldukça dikkat çekicidir. Türkler için bu kutsal ve uğurlu hayvan Çin kayıtlarına *aşina* olarak geçerken Orhun Yazıtlarında *böri* olarak isimlendirilir. Batı’da ise Oğuz Türkçesinde *kurt* olarak yer alır. Elbette ki

⁴ Burada kötü karakterden kasıt sert mizaç, ciddi ve güçlü duruş olabilir.

Türk'ün ata yurdu kurdun da yurdudur. Bu nedenle kurt, Türk kültüründe sarsılmaz bir yer edinmiş, varlığını ve önemini uzun yıllar boyu korumuştur. Efsanelerle ve sözlü geleneklerle günümüze kadar anlatılagelen rivayetler Türklerin kurttan türediği ile ilgili varsayımlarla doludur. Korkuyla karışık saygı duyulan ama asla tapılmayan bu güçlü varlık, tarihî süreçte Türk'ten ayrı düşünülemez olmuştur. Hun döneminden itibaren kullanılan bu motif Gök-Türk için ana (başlangıç) , Oğuz Türkleri için yol göstericidir. Kurt ismi Türk tarihi içinde ad, soyad, unvan, yer adı olarak kullanılmış ve kullanılmaktadır. Ayrıca Cumhuriyet dönemiyle birlikte para, pul, dergi, işletme, ders kitapları gibi çok çeşitli alanlarda kullanıldığı görülmektedir.

Kaynakça

- Barthold, V.V. (2017). *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*. (Çeviren: R. Hulusi Özdem), Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Batur, Ahsen (2021). *1200 Yıllık Sürgün; "Türk" Adının Hazin Serüveni*. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Baykara, Tuncer (2021). *Türk Kültürü*, İstanbul: Post Yayınları.
- Bıyıktay, Halis (1991). *Timurlular Zamanında Hindistan Türk İmparatorluğu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Göksu, Erkan (2018). Türklerde Ordu (Osmanlılar Öncesi). *İnsanlığın Serüveni; Dünyanın Oluşumunda Sanayi Devrimi*, (Editörler: Ahmet Taşağıl, Aykut Kar), s. 261-281, İstanbul: İstek Yayınları.
- Gökçe, Mustafa (2022). Çağdaş Türk Dünyası. *Genel Türk Tarihi El Kitabı*, (Editör: Kürşat Yıldırım), s.191-204, İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.
- Gülensoy, Tuncer (2018). *Ve... Tanrı Türk'ü Yarattı*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Huncan, Ömer Soner (2010). Tamgaç Han. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.39, s. 556-557, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kafesoğlu, İbrahim (1972). Eski Türk Dini. *Tarih Enstitüsü Dergisi*, S.3, s. 2-34.
- Kafesoğlu, İbrahim (2020). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Koca, Salim (2002). Eski Türklerde Devlet Geleneği ve Teşkilatı. *Türkler Ansiklopedisi*, C.2, s.1448-1488. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Koca, Salim (2010). *Türk Kültürünün Temelleri 2*. Ankara: Kültür Yayınları.
- Merçil, Erdoğan (1989). *Kirman Selçukluları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ögel, Bahattin (2020). *İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi;Orta Asya Kaynak ve Buluntularına Göre*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özaydın, Abdülkerim (2001). Karahanlılar. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 24, s. 404-412, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Roux, Jean Paul (2005). *Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar*. (Çeviren: Aykut Kazancıgil, Lale Arslan), İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Roux, Jean Paul (2001). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*. (Çeviren: Aykut Kazancıgil) İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Sevim, Ali (2020). *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Taşağıl, Ahmet (2018). Doğu Avrupa'daki Devlet ve Boyları. *İnsanlığın Serüveni; Dünyanın Oluşumundan Sanayi Devrimine*, (Editörler: Ahmet Taşağıl, Aykut Kar), s.191-207, İstanbul: İstek Yayınları.
- Taşağıl, Ahmet (2002). Göktürk Kağanlığı Göktürkler. *Türkler Ansiklopedisi*, C.2, s.15-48, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

- Taşagül, Ahmet (2019). *Gök-Türkler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Taşagül, Ahmet (2022). *Kök Tengri'nin Çocukları; Avrasya Bozkırlarında İslam Öncesi Türk Tarihi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Taşagül, Ahmet (2021). *Türk Bilgeleri; Devlet Ruhunu Mayalayan Liderler*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Taşagül, Ahmet - Çift, Pelin (2022). *İslamiyet Öncesi Türkler*, İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Togan, A. Zeki Velidi(2019). *Umumi Türk Tarihine Giriş; Eski Devirlerden 16. Asra Kadar*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Turan, Osman (2019). *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Turan, Osman (2020a). *Selçuklu Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Turan, Osman (2020). *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Uyar, Mustafa (2020). *İlhanlı (İran Moğolları) Devleti'nin Askeri Teşkilatı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (2019). *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yıldırım, Dursun (2002). Ergenekon Destanı, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.3, s.948-980, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- https://www.nvi.gov.tr/kurumlar/nvi.gov.tr/Genel_Mudurluk/istatistikler/En_cok_Kullanilan_Soyad_i_statistigi.pdf (U.T. 02.05.2023.).

OKUMA TİYATROSU YÖNTEMİNİN ÖZEL ÖĞRENME GÜÇLÜĞÜ (DİSLEKSİ) TANISI ALMIŞ ÖĞRENCİLERİN AKICI OKUMA VE OKUDUĞUNU ANLAMA BECERİLERİNE ETKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: BİR EYLEM ARAŞTIRMASI

EVALUATION OF THE EFFECT OF THE READING THEATER METHOD ON THE FLUENT READING AND READING COMPREHENSION SKILLS OF STUDENTS DIAGNOSED WITH SPECIAL LEARNING DIFFICULTIES (DYSLEXIA): AN ACTION RESEARCH

Yücel ASLAN

Manavgat Dr. Hüseyin Vural Özel
Eğitim Ortaokulu

Özel Eğitim Öğretmeni

yuceledb@gmail.com

ORCID ID: 0002-0002-6196-6584

Makale Geliş Tarihi

Article Arrival Date

29.05.2023

Makale Kabul Tarihi

Article Accepted Date

31.05.2023

Makale Yayın Tarihi

Article Publication Date

30.06.2023

Araştırma Makalesi

Research Article

Atf: Aslan, Yücel (2023). "Okuma Tiyatrosu Yönteminin Özel Öğrenme Güçlüğü (Disleksi) Tanısı Almış Öğrencilerin Akıcı Okuma Ve Okuduğunu Anlama Becerilerine Etkisinin Değerlendirilmesi: Bir Eylem Araştırması", *Uluslararası Yunus Emre Sosyal Bilimler Dergisi*, 7, s. 9-23.

Citation: Aslan, Yücel (2023). "Evaluation of the Effect of the Reading Theater Method on the Fluent Reading and Reading Comprehension Skills of Students Diagnosed with Special Learning Difficulties (Dyslexia): an Action Research", *International Journal of Yunus Emre Social Sciences*, 7, pp. 9-23.

Özet

2022-2023 eğitim-öğretim yılının birinci döneminde gerçekleştirilen bu çalışmanın amacı; özel öğrenme güçlüğü (disleksi) tanısı almış, ilkokul 3. sınıfa giden iki öğrencide okuma tiyatrosu yönteminin akıcı okuma ve okuduğunu anlama becerilerine etkisini eylem araştırması deseninde değerlendirmektir.

Nitel araştırma desenlerinden eylem araştırmasının kullanıldığı bu çalışmada, akıcı okuma ve okuduğunu anlama güçlüğü yaşayan, ilkokul 3. sınıfa giden iki öğrenci; gözlem ve görüşmeler yoluyla belirlenip bu öğrencilere "Gezmeyi Seven Ağaç" adlı metin üzerinden yanlış analizi envanteri ön test olarak uygulanmış; uygulama sonucunda öğrencilerin akıcı okuma ve okuduğunu anlama düzeylerinin endişe düzeyinde oldukları tespit edilmiştir. Okuma tiyatrosu yönteminin özel öğrenme güçlüğü (disleksi) tanısı almış iki öğrencinin akıcı okuma ve okuduğunu anlama becerilerine etkisinin değerlendirilebilmesi için okuma tiyatrosu yöntemiyle yapılan uygulamalar, haftada iki gün, iki ders saati olarak uygulanmış ve sekiz hafta sürmüştür.

Bir özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde yürütülen bu çalışma sonunda, çalışmaya katılan özel öğrenme güçlüğü (disleksi) tanısı almış, ilkokul 3. sınıfa giden iki öğrencinin akıcı okuma ve okuduğunu anlama becerilerinde okuma tiyatrosu yönteminin etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuç; uygulamacıların yaptıkları gözlem ile aile ve öğretmen görüşmeleriyle desteklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Özel öğrenme güçlüğü (disleksi), okuma tiyatrosu yöntemi, akıcı okuma, okuduğunu anlama, eylem araştırması.

Abstract

The aim of this study, which was carried out in the first semester of the 2022-2023 academic year, is to evaluate the effect of the reading theater method on fluent reading and reading comprehension skills in two primary school students in third grade diagnosed with special learning disability (dyslexia) in an action research design.

In this study, in which action research, one of the qualitative research designs, was used, two primary school students in third grade with reading fluency and reading comprehension difficulties were determined through observation and interviews. Error analysis inventory was applied to these students as a pre-test on the text named "Tree That Loves Traveling". As a result of the application, it was determined that the fluent reading and reading comprehension levels of the students were at the level of anxiety. To evaluate the effect of the reading theater method on the fluent reading and reading comprehension skills of two students diagnosed with a special learning disability (dyslexia), the applications made with the reading theater method were applied as two lesson hours, two days a week, and lasted for eight weeks.

At the end of this study carried out in a special education and rehabilitation center, it was concluded that the reading theater method was effective in the fluent reading and reading comprehension skills of two primary school students in third grade who were diagnosed with special learning disability (dyslexia). This result was supported by the observations made by the practitioners and the family and teacher interviews.

Keywords: Special learning disability (dyslexia), reading theater method, fluent reading, reading comprehension, action research.

1. GİRİŞ

Okuma, yazar ve okuyucu arasında etkili iletişimi gerekli kılan dinamik bir anlam kurma sürecidir. Okuma öğretiminin temel amacı, okuyan kişiye iletişim kurmada yazı ve çizim dilini etkili bir şekilde kullanma becerilerini kazandırmaktır (Akyol, 2014). Güneş (2013: 11) ise okumayı yazılı kelimeleri tanıma ve anlama olarak tanımlamaktadır. Alan yazın çalışmalarında okuma için temel gereklilik olan ses ve semboller arasındaki bağlantının farkındalığı hususunda okul öncesi dönemden birinci sınıfın sonlarına doğru öğretimsel ilkelerle aşamalı olarak kritik beceriler geliştirilmesi gerektiğinin vurgulandığı görülmektedir. Söz konusu kritik becerilerin geliştirilememesi, başarılı okumanın gerçekleşmesine engel olabilmektedir. Akyol (2003), okuma güçlüğü çeken çocukların okumaya odaklanma problemi yaşadıkları gibi okuma yaparken ters çevirme, atlayıp geçme, ekleme yapma, tekrar etme gibi okuma yanlışları yaptığını belirlemiştir.

İyi bir okuyucu olmak için belirlenen beş temel okuma öğretimi alanı; ses farkındalığı, akıcı okuma, kelime hazinesi, anlama stratejileri, ve okuduğunu anlamadır. Keskin'e (2012) göre okuduğunu anlamayı sağlayan en önemli unsurlardan biri akıcı okumadır. Baştuğ ve Akyol (2012), akıcı okumayı doğru, uygun hızda ve prozodik unsurlara dikkat edilerek yapılan okuma şeklinde tanımlamaktadır. Yılmaz (2006), çalışmasında akıcı okuma ve okuduğunu anlama arasında doğrudan bir ilişki olduğunu ifade etmiştir. Benzer bir çalışmayla Başaran (2013) da çalışmasında akıcı okumanın kazanabilmesi için doğru okuma, okuma hızı ve prozodi becerilerinin ön koşul beceriler olduğunu dile getirmiştir.

Okuduğunu anlama, okuyucunun ön bilgilerini kullanmasıyla okunan metinlerdeki yazılı ifadeleri çözümlemesi ve bunlardan anlam çıkarmasıdır (Yılmaz, 2008). Bir başka tanımda ise okuduğunu anlama; okuduğu metnin anlamını bulma, yazılanlar üzerinde düşünme, metinden sonuçlar çıkarma ve metni değerlendirmedir (Güneş, 2004). Okuduğunu anlama sorunu yaşayan öğrencilerin kelime tanıma, akıcı okuma, ana düşünceyi anlama, metinle ilgili çıkarımlarda bulunma gibi güçlükleri bulunmaktadır (Çaycı ve Demir, 2006).

IDEA'da (Individuals With Disabilities Education Act-IDEA, 1997) özel öğrenme güçlüğü; dinleme, düşünme, okuma, yazma, konuşma ve matematik işlemlerinde, sözlü ya da yazılı dili kullanma ve anlamayı içeren becerilerin birinde ya da birkaçında kendini gösteren bozukluk şeklinde tanımlanmaktadır. Özel öğrenme güçlüğü tanımı genel bir tanım olup alt başlıklarda disleksi (okuma-anlama güçlüğü), disgrafi (yazma güçlüğü), diskalkuli (matematik güçlüğü) şeklinde üç çeşidi bulunmaktadır. Bu çalışmada disleksi tanısı almış özel gereksinimli öğrencilerle çalışılmıştır. DSM-IV, disleksiye zekası normal ya da normalin üstünde olan bireylerin standart testlerde, yaş, zeka düzeyi ve aldığı eğitim göz önünde bulundurulduğunda okuma, anlama, matematik ve yazılı anlatımın beklenenin altında olmasıyla tanısı konulan bozukluk olarak tanımlanmaktadır. Görgün ve Melekoğlu'na (2019) göre özel öğrenme güçlüğü (disleksi) tanısı almış öğrenciler, okuma becerilerinde ve okumayı çözümlenmelerinde sorun yaşamaktadır.

Özel öğrenme güçlüğü (disleksi) tanısı almış öğrencilerin akıcı okuma ve okuduğunu anlama becerilerinin geliştirilmesinde farklı uygulamalar yapılabilir (Baydık, 2011). Bu uygulamalardan biri de okuma tiyatrosu yöntemidir.

Okuma tiyatrosu, sesli okuma çalışmalarında öğrencinin akıcı okuma ve okuduğunu anlama becerilerine olumlu katkı sunan bir öğretim yöntemidir (Uysal, 2020). Okuma tiyatrosu; sahne, kostüm ve ezber gerektirmemesi yönüyle tiyatrodan ayrılmakta ve sınıf ortamında kolaylıkla uygulanabilmektedir. Metin eşliğinde yürütülen akıcı okuma ve okuduğunu anlama çalışmaları sonunda öğrenciler hazırladıkları sunumu arkadaşlarına, öğretmenlerine, velilere sunmaktadır. Okuma tiyatrosunda sunum öncesinde yürütülen model okuma, tekrarlı okuma, eşli okuma, okuduğunu anlama ve kelime öğretimi çalışmaları ile öğrencilerin okuma başarılarını artırma; sunum sonrasında yapılan değerlendirme çalışmaları ile de öğrencilerin kendi ve arkadaşlarının okumalarıyla ilgili farkındalık kazanarak öz ve akran değerlendirme becerilerini geliştirmelerini sağlama

hedeflenmektedir (Uysal, 2021).

Alan yazın çalışmaları incelendiğinde okuma tiyatrosu ile ilgili çalışmaların sınırlı sayıda olduğu, bu çalışmaların da diğer akıcı okuma yöntemlerini desteklemek amacıyla (Çayır, 2014) ele alındığı tespit edilmiştir. Bundan hareketle bu yöntem eşliğinde yürütülecek çalışmalar yapılmasının bir ihtiyaç olduğu düşünülmüştür.

Bu araştırmanın amacı; özel öğrenme güçlüğü (disleksi) tanısı almış, ilkokul 3. sınıfa giden iki öğrencide okuma tiyatrosu yönteminin akıcı okuma ve okuduğunu anlama becerilerine etkisini eylem araştırması deseninde değerlendirmektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Okuma tiyatrosu yönteminin özel öğrenme güçlüğü (disleksi) tanısı almış öğrencilerin akıcı okuma becerilerine etkisi var mıdır?
2. Okuma tiyatrosu yönteminin özel öğrenme güçlüğü (disleksi) tanısı almış öğrencilerin okuduklarını anlama becerilerine etkisi var mıdır?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden eylem araştırması kullanılmıştır. Eylem araştırmaları, uygulamada ortaya çıkan sorunların anlaşılması ve çözülmesine yönelik olarak uygulamacıların yalnız ya da bir araştırmacıyla birlikte yaptığı, uygulama sürecinin tamamını içeren sürece dayalı bir yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 333).

2.2. Katılımcıların Özellikleri

Araştırmada katılımcılar, özel öğrenme güçlüğü (disleksi) tanısı almış, ilkokul 3. sınıfa devam eden biri kız, biri erkek iki öğrencidir. Öğrenciler, ilkokulda kaynaştırma eğitiminde devam etmekte ve haftada iki saat özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinden destek eğitimi almaktadır. Öğrenciler için "Hayâl" ve "Umut" kod adları kullanılmıştır. Bu tür araştırmalarda katılımcılar hakkında ayrıntılı bilgi edinilmesi ve kod adı kullanılması gerektiği belirtilmektedir (Yıldız, 2013).

2.3. Hayâl Kod Adlı Öğrencinin Özellikleri

Hayâl'in zihin, işitme, görme ve bedensel bir yetersizliği bulunmamaktadır. İlkokul 3. sınıfta kaynaştırma eğitimine devam etmektedir. Bir özel eğitim rehabilitasyon merkezinde haftada iki gün destek eğitimi almaktadır. Tıbbi ve eğitsel tanılamada özel öğrenme güçlüğü tanısı almış bir öğrenci olup aynı tanı, lisede okuyan abisinde de bulunmaktadır. Babası, asgari ücretle çalışmakta olup annesi ise ev hanımıdır. Babası, ilkokul mezunu olup annesi ilkokula dahi gitmemiş ve okuma yazma bilmemektedir.

Hayâl, utangaç ve içe dönük bir kişilik özelliğine sahiptir. Arkadaşlarıyla iyi geçinen, arkadaşları tarafından sevilen birisidir. Araştırmacılar tarafından yapılan gözlem ve görüşmeler sonucunda Hayâl'in akıcı okuma ve okuduğunu anlama becerilerinde sorun yaşadığı tespit edilmiştir.

2.4. Umut Kod Adlı Öğrencinin Özellikleri:

Umut'un zihin, işitme, görme ve bedensel bir yetersizliği bulunmamaktadır. İlkokul 3. sınıfta kaynaştırma eğitimine devam etmektedir. Bir özel eğitim rehabilitasyon merkezinde haftada iki gün destek eğitimi almaktadır. Tıbbi ve eğitsel tanılamada özel öğrenme güçlüğü tanısı almış bir öğrencidir. Babası, asgari ücretle çalışmakta olup annesi ise ev hanımıdır. Babası, lise mezunu olup annesi ortaokul mezunudur. Evde Umut dışında özel gereksinimli birey olarak dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB) tanısı almış ilkokul 1. sınıfa giden kardeşi bulunmaktadır.

Umut, dışa dönük bir kişilik özelliğine sahiptir. Arkadaşlarıyla iyi geçinen, arkadaşları tarafından sevilen birisidir. Araştırmacılar tarafından yapılan gözlem ve görüşmeler sonucunda Umut'un akıcı okuma ve okuduğunu anlama becerilerinde sorun yaşadığı tespit edilmiştir.

2.5. Çalışma Ortamı

Çalışma için katılımcıların ailelerinden ve okullarından izin alınmış; uygulamalar hakkında ailelerine, okuldaki ve rehabilitasyon merkezindeki yönetici ve öğretmenlerine detaylı bilgi verilmiştir. Çalışma 2022-2023 eğitim öğretim yılının 1.döneminde bir özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde yürütülmüştür. Uygulamalar; danışman öğretmen ve özel eğitim öğretmenin gözetiminde uygulamacılar tarafından sınıf ortamında gerçekleştirilmiştir. Hayâl ve Umut; haftada iki gün, iki ders saati uygulamalara katılmıştır. Uygulamalar, 8 hafta sürmüştür. Uygulama süresince Hayâl ve Umut'un aileleri ve öğretmenleriyle görüşülmüş, çalışmalarla ilgili bilgiler verilmiştir.

2.6. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veri toplama araçları olarak "Yanlış Analizi Envanteri", "Okuma Metni", "Görüşme ve Gözlem Formları" kullanılmıştır.

Yanlış Analizi Envanteri: Envanter, "kelime yanlışları ve işaretleri, kelime tanıma düzeyi ve yüzdeliğini belirleme kılavuzu, soru ölçeği ve anlama düzeyi" olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır (Akyol, 2016). Yanlış Analizi Envanteriyle okuma ve anlama düzeylerinde üç seviye belirlenmektedir:

- Serbest Düzey:** Öğrencinin başka birinin yardımına gerek olmadan seviyesine uygun okuduğu ve anladığı düzey
- Öğretim Düzeyi:** Öğrencinin başka birinin yardımı ile seviyesine uygun okuduğu ve anladığı düzey
- Endişe Düzeyi:** Öğrencinin çok fazla okuma hatası yaptığı ve okuduğunun çok azını anladığı düzey

Bu düzeylerin belirlenmesi aşamasında Akyol'un (2016) Ekwall ve Shanker'den (1988) uyarladığı okuma düzeyi ve yüzdelikleri ölçüt olarak kullanılmıştır. Bu düzeyler ve yüzdelikleri aşağıdaki tabloda sayısal olarak gösterilmiştir.

Tablo 1: Okuma Düzeyleri ve Yüzdelikleri

Okuma Düzeyleri	Kelime Tanıma	Anlama
Serbest Okuma Düzeyi	%99+	%90+
Öğretim Düzeyi	%95+	%75+
Endişe Düzeyi	%90-	%50-

Okuduğunu anlamayı belirlemede sorular iki gruba ayrılmaktadır:

- Basit Anlama Dayalı Sorular:** Doğru cevaplara 2 puan, yarısı doğru verilmiş cevaplara 1 puan, yanlış cevaplara 0 puan,
- Derinlemesine Anlama Dayalı Sorular:** Doğru cevaplara 3 puan, cevabın yarısından fazlası doğru olarak verilmiş cevaplara 2 puan, yarısı doğru verilmiş cevaplara 1 puan, yanlış cevaplara 0 puan verilerek hesaplama yapılmıştır (Akyol, 2016).

Soru düzeylerinin belirlenmesi ve cevapların puanlandırılmasında bir özel eğitim öğretmeninden, bir sınıf öğretmeninden, bir Türkçe öğretmeninden ve Türkçe alanında bir akademisyenden oluşan uzman heyetinin görüşüne başvurulmuştur.

Okuma Metni: Çalışmada kullanılan "Gezmeyi Seven Ağaç" başlıklı okuma metni, Millî Eğitim Bakanlığı ve Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı onaylı ilkökul 3. sınıf Türkçe ders kitabından seçilmiştir. Okuma metni seçilirken uzman heyetinin görüşüne başvurulmuştur.

Gözlem Formları: Çalışma öncesinde, devamında ve sonrasında öğrencilerin seviyesi ve gelişimi hakk

ında bilgi edinebilmek için uygulamacılar tarafından eğitim ortamında gözlem yapılmış ve gözlem sonucunda elde edilen izlenimler kaydedilmiştir.

Görüşme Formları: Çalışma öncesinde, devamında ve sonrasında öğrencilerin seviyesi ve gelişimi hakkında bilgi edinebilmek amacıyla uygulamacılar tarafından öğrencilerin öğretmenleri ve aileleriyle görüşülmüş ve bu görüşme çıktıları kaydedilmiştir.

2.7. Eylem Planı

Araştırmaya katılan katılımcıların özellikleri dikkate alınarak araştırmacılar tarafından eylem planının hazırlanması ve uygulanması tasarlanmıştır. Bu süreç, aşağıda aşamalı ve ayrıntılı olarak açıklanmıştır:

Öncelikli olarak Umut ve Hayâl'in akıcı okuma ve okuduklarını anlama becerilerinin seviyelerini tespit etmek için öğretmenleri ve aileleri ile görüşülmüş, okuma ve okuduğunu anlama becerileri üzerine yapılan derslerde uygulamacılar tarafından gözlemlenmişlerdir. Umut ve Hayâl'in öğretmen ve aileleriyle yapılan görüşmelerde akıcı okuma ve okuduklarını anlama becerilerinde sorun yaşadıkları teyit edilmiştir. Uygulamacıların sınıfta yaptıkları gözlemlerin neticesinde de benzer sorunlar tespit edilmiştir.

Yanlış analizi envanteriyle Hayâl ve Umut'a ön test uygulanmış ve ön test sonucunda iki öğrencinin akıcı okuma ve okuduğunu anlama düzeylerinin endişe düzeyinde oldukları tespit edilmiştir. 8 hafta ve haftada iki gün, iki ders saati süren çalışmada okuma tiyatrosu yönteminin işlem basamakları sırasıyla öğrencilere ders ortamında uygulanmıştır. Araştırmanın sonunda yanlış analizi envanteriyle Hayâl ve Umut'a son test uygulanmış ve okuma tiyatrosu yönteminin akıcı okuma ve okuduğunu anlama becerilerinde ön test - son test arasında anlamlı bir fark oluşturup oluşturmadığı değerlendirilmiştir.

2.8. Okuma Tiyatrosu İşlem Basamakları

Anahtar Kelimelerle Çalışma: Metnin anlaşılması için kritik öneme sahip kelimeler araştırmacılar tarafından okuma öncesinde belirlenerek bu kelimelerle ilgili anlam çalışmaları yapılmış ve böylece Hayâl ve Umut kod adlı öğrencilerin ön bilgileri güçlendirilmiştir. Anahtar kelimelerden kelime ağları oluşturulmuş; bu kelimeler sınıf panosuna asılmıştır.

Model Okuma ve Soru Sorularak Sesli Düşünmenin Ortaya Konulması: Araştırmacılar, metni kendileri okuyarak Hayâl ve Umut kod adlı öğrencilere prozodik modelleme sunmuştur. Araştırmacılar, prozodik modelleme sunarken öğrencilerin okumayı takip etmesi sağlanmıştır. Okuma bittikten sonra öğrencilerden araştırmacıların okumalarıyla ilgili yorumlar yapmaları istenmiştir. Araştırmacılar, Hayâl ve Umut kod adlı öğrencilere iyi bir okuyucunun düşünme sürecini görebilmeleri adına sesli düşünmeyi modelleyerek göstermişlerdir. Okuma esnasında ve sonrasında okunan metnin olay, mekân, zaman, kahramanlar, ana düşünce ve anahtar kelimeleri hakkında kendilerine ve öğrencilere sorular sormuşlardır. Böylece öğrencilerin sorular yoluyla düşüncelerini açıklanarak metni anlamaları için farkındalık oluşturulmuştur.

Bireysel Okuma ve Anlam Çalışmaları: Hayâl ve Umut kod adlı öğrenciler, uygulamacıların prozodik model okumasına göre bireysel okumasını yapmış; araştırmacılar ise okumayı takip etmiştir. Öğrencilerin okurken yaptıkları hatalar, uygulamacılar tarafından tespit edilmiş; müdahale edilerek düzeltmeler yapılmıştır. Metinle ilgili basit düzeyde ve derinlemesine anlam soruları öğrencilere sorulmuştur. Bir sonraki aşamada öğrenciler, metinle ilgili soruları kendileri çıkarmış ve soruların cevap anahtarlarını oluşturmuşlardır Akıcı okuma ve okuduğunu anlama beceri seviyeleri yeterli bir seviyeye gelene kadar bireysel okumalara ve anlam çalışmalarına devam edilmiştir.

Koro ve Eşli Okuma: Koro okumada Hayâl ve Umut kod adlı öğrenciler, hep birlikte aynı anda metni okumuştur. Eşli okumada ise öğrenciler hem dinleyici hem okuyucu görevini üstlenmiş ve birbirlerinin okumasını değerlendirerek birbirlerine dönüt vermişlerdir. Koro ve eşli okuma tamamlandıktan sonra öğrencilerin anlamını bilmediği kelimeler üzerine odaklanılmış ve kelimelerin anlam çalışmaları yapılmıştır. Kelimelerin anlamları, öğrenciler tarafından tartışılmış; öğrencilerden

hiçbirinin kelimenin anlamını bilmediği durumlarda araştırmacılar, anlam bulmada destek olmuşlardır. Kelimelerin anlam çalışmalarından sonra araştırmacıların rehberliğinde ana düşünceye bağlı kalınarak metnin özeti çıkarılmıştır. İlerleyen süreçlerde koro ve eşli okuma aşamalarında ana düşünceye bağlı kalarak özet çıkarma işlevini öğrencilerin kendileri üstlenmişlerdir.

Rol Dağılımı ve Sunum Öncesi Prova: Hayâl ve Umut kod adlı öğrencilere okunan metinle ilgili rol dağılımları yapılmıştır. Sırasıyla "Gezmeyi Seven Ağaç" ve "Rüzgâr" rollerini üstlenmişlerdir. Öğrenciler, metni okumuş ve okuma esnasında üstlendikleri rolleri canlandırmışlardır. Okudukları metin ve canlandırdıkları rollerle ilgili birbirlerine sorular sormuş ve cevaplandırmışlardır. Böylece akıcı okuma ve okuduklarını anlama becerileri konusunda birbirlerine destek olmuşlardır. Araştırmacılar, öğrencilerin akıcı okuma ve okuduğunu anlama becerilerini gözlemlemiş; gerektiğinde geri bildirim vermişlerdir.

Sunum ve Değerlendirme: Hayâl ve Umut kod adlı öğrenciler, akıcı okuma ve okuduğunu anlama performanslarını dinleyiciler önünde sergilemişlerdir. Metni prozodik okumaya ve üstlendikleri rolleri canlandırmaya çalışmışlardır. Sunum performansı sonrası dinleyici ve izleyici konumundaki öğrenciler, öğretmenler ve veliler; uygulamaya katılan öğrencilerin akıcı okumaları ile okuduğunu anlama performanslarını değerlendirmişlerdir.

2.9. Verilerin Analizi

Yanlış Analizi Envanteri, Hayâl ve Umut kod adlı öğrencilere ön test-son test şeklinde uygulanmıştır. Araştırmada Yanlış Analizi Envanteri ön test-son test sonucunda veriler şu şekilde analiz edilmiştir:

Kelime Tanıma Düzeyi: Okuma doğruluğu için "Doğru Okunan Kelime Sayısı ÷ Toplam Kelime Sayısı x 100 = Okuma Yüzdesi" şeklinde hesaplanmıştır (Akyol, 2016).

Anlama Düzeyi: Okuduğunu anlamayı değerlendirmede sorular basit ve derin anlama dayalı sorular olmak üzere iki düzeye ayrılmış ve bu düzeylere göre puanlandırılmıştır.

Okuduğunu anlamayı belirlemede sorular iki gruba ayrılmıştır:

a) *Basit Anlama Dayalı Sorular:* Doğru cevaplara 2 puan, yarısı doğru verilmiş cevaplara 1 puan, yanlış cevaplara 0 puan,

b) *Derinlemesine Anlama Dayalı Sorular:* Doğru cevaplara 3 puan, cevabın yarısından fazlası doğru olarak verilmiş cevaplara 2 puan, yarısı doğru verilmiş cevaplara 1 puan, yanlış cevaplara 0 puan verilerek hesaplama yapılmıştır (Akyol, 2016).

Soru düzeylerinin belirlenmesi ve cevapların puanlandırılmasında bir özel eğitim öğretmeninden, bir sınıf öğretmeninden, bir Türkçe öğretmeninden ve Türkçe alanında bir akademisyenden oluşan uzman heyetinin görüşüne başvurulmuştur. Çalışma öncesinde, devamında ve sonrasında öğrencilerin seviyesi ve gelişimi hakkında bilgi edinebilmek için uygulamacılar tarafından eğitim ortamında gözlem yapılmış ve gözlem sonucunda elde edilen izlenimler gözlem formlarına kaydedilmiştir. Çalışma öncesinde, devamında ve sonrasında öğrencilerin seviyesi ve gelişimi hakkında bilgi edinebilmek amacıyla uygulamacılar tarafından öğrencilerin öğretmenleri ve aileleriyle görüşülmüş ve bu görüşme çıktıları görüşme formlarına kaydedilmiştir. Gözlem ve görüşme formlarında yer alan sonuçlar, yanlış analizi envanteri ön test ve son test sonuçları ile karşılaştırılmış; okuma tiyatrosu yönteminin özel öğrenme güçlüğü (disleksi) tanısı almış öğrencilerin akıcı okuma ve okuduklarını anlama becerilerine etkisi eylem araştırması deseninde değerlendirilmeye çalışılmıştır.

3. Bulgular

Araştırma sorularına yanıt aramaya yönelik yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular, okuma tiyatrosu yönteminin özel öğrenme güçlüğü (disleksi) tanısı almış öğrencilerin akıcı okuma ve okuduklarını anlama beceri düzeylerine etkisi başlıkları altında aşağıda sunulmuştur.

3.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Okuma tiyatrosu yönteminin özel öğrenme güçlüğü (disleksi) tanısı almış öğrencilerin akıcı okuma becerileri üzerine etkisini belirlemek amacıyla elde edilen bulgular Tablo 2, Tablo 3, Tablo 4 ve Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 2. Hayâl kod adlı öğrencinin akıcı okuma becerisi ön test sonuçları

Sınıf Düzeyi	Metin Adı	Kelime Sayısı	Yapılan Test	Okuma Hataları	Okuma Hatalarının Sayıları	Okuma Yüzdesi ve Düzeyi
3.Sınıf	Gezmeyi Seven Ağaç	201	Hayâl Kod Adlı Öğrencinin Akıcı Okuma Becerisi Ön Test Sonucu	Atlamalar	10	%55 Endişe Düzeyi
				Eklemeleler	16	
				Öğretmen tarafından verilen kelimeler	3	
				Tekrarlar	7	
				Yanlış Okuma	74	
				Ters Çevirme	0	
				Toplam	110	

Tablo 2 Akyol'un (2016) Ekwall ve Shanker'den (1988) uyarladığı okuma düzeyi ve yüzdelikleri ölçütlerine göre incelendiğinde Hayâl kod adlı öğrencinin akıcı okuma becerisinin ön test yüzdesinin %55, düzeyinin endişe düzeyinde olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar, araştırmacıların gözlem raporları ile öğretmen ve veli görüşme formlarındaki tespitlerle örtüşmektedir. Tablo 2'nin bulgularına, araştırmacıların gözlem raporları ile öğretmen ve veli görüşme formlarındaki tespitlere bakıldığında Hayâl kod adlı öğrencinin akıcı okuma becerisinde sorun yaşadığı söylenebilir.

Tablo 3. Hayâl kod adlı öğrencinin akıcı okuma becerisi son test sonuçları

Sınıf Düzeyi	Metin Adı	Kelime Sayısı	Yapılan Test	Okuma Hataları	Okuma Hatalarının Sayıları	Okuma Yüzdesi ve Düzeyi
3.Sınıf	Gezmeyi Seven Ağaç	201	Hayâl Kod Adlı Öğrencinin Akıcı Okuma Becerisi Son Test Sonucu	Atlamalar	1	%96 Öğretim Düzeyi
				Eklemeleler	2	
				Öğretmen tarafından verilen kelimeler	0	
				Tekrarlar	0	
				Yanlış Okuma	5	
				Ters Çevirme	0	
				Toplam	8	

Tablo 3 Akyol'un (2016) Ekwall ve Shanker'den (1988) uyarladığı okuma düzeyi ve yüzdelikleri ölçütlerine göre incelendiğinde Hayâl kod adlı öğrencinin akıcı okuma becerisinin son test

yüzdesinin %96, düzeyinin öğretim düzeyinde olduğu görülmektedir. Tablo 3'ün sonuçlarına bakıldığında Hayâl kod adlı öğrencinin akıcı okuma becerisinin ön test ve son test ortalamaları arasında olumlu bir fark olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar, araştırmacıların gözlem raporları ile öğretmen ve veli görüşme formlarındaki tespitlerle örtüşmektedir. Bu sonuçlardan hareketle okuma tiyatrosu yönteminin Hayâl kod adlı öğrencinin akıcı okuma becerisine olumlu düzeyde etki ettiği söylenebilir.

Tablo 4. *Umut kod adlı öğrencinin akıcı okuma becerisi ön test sonuçları*

Sınıf Düzeyi	Metin Adı	Kelime Sayısı	Yapılan Test	Okuma Hataları	Okuma Hatalarının Sayıları	Okuma Yüzdesi ve Düzeyi
3.Sınıf	Gezmeyi Seven Ağaç	201	Umut Kod Adlı Öğrencinin Akıcı Okuma Becerisi Ön Test Sonucu	Atlamalar	9	% 61 Endişe Düzeyi
				Eklmeler	18	
				Öğretmen tarafından verilen kelimeler	2	
				Tekrarlar	9	
				Yanlış Okuma	39	
				Ters Çevirme	1	
				Toplam	78	

Tablo 4 Akyol'un (2016) Ekwall ve Shanker'den (1988) uyarladığı okuma düzeyi ve yüzdeleri ölçütlerine göre incelendiğinde Umut kod adlı öğrencinin akıcı okuma becerisinin ön test yüzdesinin %61, düzeyinin endişe düzeyinde olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar, araştırmacıların gözlem raporları ile öğretmen ve veli görüşme formlarındaki tespitlerle örtüşmektedir. Tablo 4'ün bulgularına, araştırmacıların gözlem raporları ile öğretmen ve veli görüşme formlarındaki tespitlere bakıldığında Umut kod adlı öğrencinin akıcı okuma becerisinde sorun yaşadığı söylenebilir.

Tablo 5. *Umut kod adlı öğrencinin akıcı okuma becerisi son test sonuçları*

Sınıf Düzeyi	Metin Adı	Kelime Sayısı	Yapılan Test	Okuma Hataları	Okuma Hatalarının Sayıları	Okuma Yüzdesi ve Düzeyi
3.Sınıf	Gezmeyi Seven Ağaç	201	Umut Kod Adlı Öğrencinin Akıcı Okuma Becerisi Son Test Sonucu	Atlamalar	1	%97 Öğretim Düzeyi
				Eklmeler	1	
				Öğretmen tarafından verilen kelimeler	0	
				Tekrarlar	2	
				Yanlış Okuma	2	

				Ters Çevirme	0	
				Toplam	6	

Tablo 5 Akyol'un (2016) Ekwall ve Shanker'den (1988) uyarladığı okuma düzeyi ve yüzdelikleri ölçütlerine göre incelendiğinde Umut kod adlı öğrencinin akıcı okuma becerisinin son test yüzdesinin %97, düzeyinin öğretim düzeyinde olduğu görülmektedir. Tablo 5'in sonuçlarına bakıldığında Umut kod adlı öğrencinin akıcı okuma becerisinin ön test ve son test ortalamaları arasında olumlu bir fark olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar, araştırmacıların gözlem raporları ile öğretmen ve veli görüşme formlarındaki tespitlerle örtüşmektedir. Bu sonuçlardan hareketle okuma tiyatrosu yönteminin Umut kod adlı öğrencinin akıcı okuma becerisine olumlu düzeyde etki ettiği söylenebilir.

3.2 İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Okuma tiyatrosu yönteminin özel öğrenme güçlüğü (disleksi) tanısı almış öğrencilerin okuduklarını anlama becerileri üzerine etkisini belirlemek amacıyla elde edilen bulgular Tablo 6, Tablo 7, Tablo 8 ve Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 6. Hayâl kod adlı öğrencinin okuduğunu anlama becerisi ön test sonuçları

Basit Düzeyde Anlam Soruları	Puan	Anlama Yüzdeliği ve Düzeyi
1.Kim gezmeyi seven ağacın etrafında dans edip ağacı güldürmeye çalışmış?		%34 Endişe Düzeyi
Doğru Cevap: Rüzgâr	2	
Öğrencinin Cevabı: Yaprak	0	
2.Ağacın yaprağını çok uzaklardaki denizlere kim götürecektir?		
Doğru Cevap: Dere	2	
Öğrencinin Cevabı: Rüzgâr	0	
3.Rüzgâr biraz kuvvetlice esince ağacın neyini koparmış?		
Doğru Cevap: Yaprak	2	
Öğrencinin Cevabı: Yaprak	2	
Derinlemesine Anlam Soruları		
1.Gezmeyi seven ağaç neden üzgünmüş?		
Doğru Cevap: Gezmeyi seven ağaç, toprağa çakılı kaldığından yürüyemiyor, koşamıyor, yüzemiyor, uçamıyor, dünyayı gezip dolaşamıyor, yeni yerler göremiyor; bu yüzden çok üzgünmüş.	3	
Öğrencinin Cevabı: Gezemediği için	1	
2.Rüzgâr, gezmeyi seven ağacın üzüntüsünü nasıl gidermiş?		
Doğru Cevap: Rüzgâr, gezmeyi seven ağacın bir yaprağını evlerden birinin açık penceresinden içeriye üfleyerek, bir yaprağını da derenin suyuna	3	

bırakarak ağacın üzüntüsünü gidermiş.		
Öğrencinin Cevabı: Yapraklarını gezdirerek	1	
Anlam Sorularından Alınabilecek En Yüksek Puan:	12	
Öğrencinin Aldığı Toplam Puan:	4	

Tablo 6 Akyol'un (2016) Ekwall ve Shanker'den (1988) uyarladığı okuma düzeyi ve yüzdelikleri ölçütlerine göre incelendiğinde Hayâl kod adlı öğrencinin okuduğunu anlama becerisinin ön test yüzdesinin %34, düzeyinin endişe düzeyinde olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar, araştırmacıların gözlem raporları ile öğretmen ve veli görüşme formlarındaki tespitlerle örtüşmektedir. Tablo 6'nın bulgularına, araştırmacıların gözlem raporları ile öğretmen ve veli görüşme formlarındaki tespitlere bakıldığında Hayâl kod adlı öğrencinin okuduğunu anlama becerisinde sorun yaşadığı söylenebilir.

Tablo 7. Hayâl kod adlı öğrencinin okuduğunu anlama becerisi son test sonuçları

Basit Düzeyde Anlam Soruları	Puan	Anlama Yüzdeliği ve Düzeyi
1.Kim gezmeyi seven ağacın etrafında dans edip ağacı güldürmeye çalışmış?		%83 Öğretim Düzeyi
Doğru Cevap: Rüzgâr	2	
Öğrencinin Cevabı: Rüzgâr	2	
2.Ağacın yaprağını çok uzaklardaki denizlere kim götürecektir?		
Doğru Cevap: Dere	2	
Öğrencinin Cevabı: Dere	2	
3.Rüzgâr biraz kuvvetlice esince ağacın neyini koparmış?		
Doğru Cevap: Yapraklarını	2	
Öğrencinin Cevabı: Yapraklarını	2	
Derinlemesine Anlam Soruları		
1.Gezmeyi seven ağaç neden üzgünmüş?		
Doğru Cevap: Gezmeyi seven ağaç, toprağa çakılı kaldığından yürüyemiyor, koşamıyor, yüzemiyor, uçamıyor, dünyayı gezip dolaşamıyor, yeni yerler göremiyor; bu yüzden çok üzgünmüş.	3	
Öğrencinin Cevabı: Gezmeyi seven ağaç, yürüyemediği, koşamadığı, uçamadığı için üzgünmüş.	2	
2.Rüzgâr, gezmeyi seven ağacın üzüntüsünü nasıl gidermiş?		
Doğru Cevap: Rüzgâr, gezmeyi seven ağacın bir yaprağını evlerden birinin açık penceresinden içeriye üfleyerek, bir yaprağını da derenin suyuna bırakarak ağacın üzüntüsünü gidermiş.	3	

Öğrencinin Cevabı: Rüzgâr, ağacın yaprağını evin içine üfleyerek ağacın üzüntüsünü gidermiş.	2	
Anlam Sorularından Alınabilecek En Yüksek Puan:	12	
Öğrencinin Aldığı Toplam Puan:	10	

Tablo 7 Akyol'un (2016) Ekwall ve Shanker'den (1988) uyarladığı okuma düzeyi ve yüzdelikleri ölçütlerine göre incelendiğinde Hayâl kod adlı öğrencinin okuduğunu anlama becerisinin son test yüzdesinin %83, düzeyinin öğretim düzeyinde olduğu görülmektedir. Tablo 7'nin sonuçlarına bakıldığında Hayâl kod adlı öğrencinin okuduğunu anlama becerisi ön test - son test ortalamaları arasında olumlu bir fark olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar, araştırmacıların gözlem raporları ile öğretmen ve veli görüşme formlarındaki tespitlerle örtüşmektedir. Bu sonuçlardan hareketle okuma tiyatrosu yönteminin Hayâl kod adlı öğrencinin okuduğunu anlama becerisini olumlu düzeyde etkilediği söylenebilir.

Tablo 8. Umut kod adlı öğrencinin okuduğunu anlama becerisi ön test sonuçları

Basit Düzeyde Anlam Soruları	Puan	Anlama Yüzdeliği ve Düzeyi
1.Kim gezmeyi seven ağacın etrafında dans edip ağacı güldürmeye çalışmış?		%42 Endişe Düzeyi
Doğru Cevap: Rüzgâr	2	
Öğrencinin Cevabı: Rüzgâr	2	
2.Ağacın yaprağını çok uzaklardaki denizlere kim götürecektir?		
Doğru Cevap: Dere	2	
Öğrencinin Cevabı: Rüzgâr	0	
3.Rüzgâr biraz kuvvetlice esince ağacın neyini koparmış?		
Doğru Cevap: Yaprakını	2	
Öğrencinin Cevabı: Yaprakını	2	
Derinlemesine Anlam Soruları		
1.Gezmeyi seven ağaç neden üzgünmüş?		
Doğru Cevap: Gezmeyi seven ağaç, toprağa çakılı kaldığından yürüyemiyor, koşamıyor, yüzemiyor, uçamıyor, dünyayı gezip dolaşamıyor, yeni yerler göremiyor; bu yüzden çok üzgünmüş.	3	
Öğrencinin Cevabı: Koşamadığı için	1	
2.Rüzgâr, gezmeyi seven ağacın üzüntüsünü nasıl gidermiş?		
Doğru Cevap: Rüzgâr, gezmeyi seven ağacın bir yaprağını evlerden birinin açık penceresinden içeriye üfleyerek, bir yaprağını da derenin suyuna bırakarak ağacın üzüntüsünü gidermiş.	3	
Öğrencinin Cevabı: Çocuklarla oynayarak	0	
Anlam Sorularından Alınabilecek En Yüksek	12	

Puan:	
Öğrencinin Aldığı Toplam Puan:	5

Tablo 8 Akyol'un (2016) Ekwall ve Shanker'den (1988) uyarladığı okuma düzeyi ve yüzdelikleri ölçütlerine göre incelendiğinde Umut kod adlı öğrencinin okuduğunu anlama becerisinin ön test yüzdesinin %42, düzeyinin endişe düzeyinde olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar, araştırmacıların gözlem raporları ile öğretmen ve veli görüşme formlarındaki tespitlerle örtüşmektedir. Tablo 8'in bulgularına, araştırmacıların gözlem raporları ile öğretmen ve veli görüşme formlarındaki tespitlere bakıldığında Umut kod adlı öğrencinin okuduğunu anlama becerisinde sorun yaşadığı söylenebilir.

Tablo 9. Umut kod adlı öğrencinin okuduğunu anlama becerisi son test sonuçları

Basit Düzeyde Anlam Soruları	Puan	Anlama Yüzdeliği ve Düzeyi
1.Kim gezmeyi seven ağacın etrafında dans edip ağacı güldürmeye çalışmış?		%75 Öğretim Düzeyi
Doğru Cevap: Rüzgâr	2	
Öğrencinin Cevabı: Rüzgâr	2	
2.Ağacın yaprağını çok uzaklardaki denizlere kim götürecektir?		
Doğru Cevap: Dere	2	
Öğrencinin Cevabı: Dere	2	
3.Rüzgâr biraz kuvvetlice esince ağacın neyini koparmış?		
Doğru Cevap: Yaprakını	2	
Öğrencinin Cevabı: Yaprakını	2	
Derinlemesine Anlam Soruları		
1.Gezmeyi seven ağaç neden üzgünmüş?		
Doğru Cevap: Gezmeyi seven ağaç, toprağa çakılı kaldığından yürüyemiyor, koşamıyor, yüzemiyor, uçamıyor, dünyayı gezip dolaşamıyor, yeni yerler göremiyor; bu yüzden çok üzgünmüş.	3	
Öğrencinin Cevabı: Çocuklar gibi koşup oynamadığı, uçmadığı, yüzmediği için üzgünmüş.	2	
2.Rüzgâr, gezmeyi seven ağacın üzüntüsünü nasıl gidermiş?		
Doğru Cevap: Rüzgâr, gezmeyi seven ağacın bir yaprağını evlerden birinin açık penceresinden içeriye üfleyerek, bir yaprağını da derenin suyuna bırakarak ağacın üzüntüsünü gidermiş.	3	
Öğrencinin Cevabı: Rüzgâr, eve ve dereye giderek üzüntüsünü gidermiş.	1	
Anlam Sorularından Alınabilecek En Yüksek Puan:	12	
Öğrencinin Aldığı Toplam Puan:	9	

Tablo 9 Akyol'un (2016) Ekwall ve Shanker'den (1988) uyarladığı okuma düzeyi ve yüzdelikleri ölçütlerine göre incelendiğinde Umut kod adlı öğrencinin okuduğunu anlama becerisinin son test yüzdesinin %75, düzeyinin öğretim düzeyinde olduğu görülmektedir. Tablo 9'un sonuçlarına bakıldığında Umut kod adlı öğrencinin okuduğunu anlama becerisi ön test - son test ortalamaları arasında olumlu bir fark olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar, araştırmacıların gözlem raporları ile öğretmen ve veli görüşme formlarındaki tespitlerle örtüşmektedir. Bu sonuçlardan hareketle okuma tiyatrosu yönteminin Umut kod adlı öğrencinin okuduğunu anlama becerisini olumlu düzeyde etkilediği söylenebilir.

Sonuç ve Tartışma

Bu araştırmanın amacı; özel öğrenme güçlüğü (disleksi) tanısı almış, ilkökul 3. sınıfa giden 2 öğrencide okuma tiyatrosu yönteminin akıcı okuma ve okuduğunu anlama becerilerine etkisini eylem araştırması deseninde değerlendirmektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Okuma tiyatrosu yönteminin özel öğrenme güçlüğü (disleksi) tanısı almış öğrencilerin akıcı okuma becerilerine etkisi var mıdır?
2. Okuma tiyatrosu yönteminin özel öğrenme güçlüğü (disleksi) tanısı almış öğrencilerin okuduklarını anlama becerilerine etkisi var mıdır?

Araştırma sorularına yanıt aramaya yönelik yapılan analizler sonucunda elde edilen birinci alt probleme ilişkin ön test bulgularına bakıldığında Hayâl kod adlı öğrencinin akıcı okuma beceri yüzdesinin %55, düzeyinin endişe düzeyinde; Umut kod adlı öğrencinin akıcı okuma beceri yüzdesinin %61, düzeyinin endişe düzeyinde olduğu görülmektedir.

Araştırma sorularına yanıt aramaya yönelik yapılan analizler sonucunda elde edilen birinci alt probleme ilişkin son test bulgularına bakıldığında Hayâl kod adlı öğrencinin akıcı okuma beceri yüzdesinin %96, düzeyinin öğretim düzeyinde; Umut kod adlı öğrencinin akıcı okuma beceri yüzdesinin %97, düzeyinin öğretim düzeyinde olduğu görülmektedir.

Hayâl ve Umut kod adlı öğrencilerin birinci alt probleme ilişkin ön test ve son test bulguları karşılaştırıldığında okuma tiyatrosu yönteminin akıcı okuma becerisine olumlu düzeyde etki ettiği söylenebilir.

Araştırma sorularına yanıt aramaya yönelik yapılan analizler sonucunda elde edilen ikinci alt probleme ilişkin ön test bulgularına bakıldığında Hayâl kod adlı öğrencinin okuduğunu anlama yüzdesinin %34, düzeyinin endişe düzeyinde; Umut kod adlı öğrencinin okuduğunu anlama yüzdesinin %42, düzeyinin endişe düzeyinde olduğu görülmektedir.

Araştırma sorularına yanıt aramaya yönelik yapılan analizler sonucunda elde edilen ikinci alt probleme ilişkin son test bulgularına bakıldığında Hayâl kod adlı öğrencinin okuduğunu anlama yüzdesinin % 83, düzeyinin öğretim düzeyinde; Umut kod adlı öğrencinin okuduğunu anlama yüzdesinin % 75, düzeyinin öğretim düzeyinde olduğu görülmektedir.

Hayâl ve Umut kod adlı öğrencilerin ikinci alt probleme ilişkin ön test ve son test bulguları karşılaştırıldığında okuma tiyatrosu yönteminin okuduğunu anlama becerisine olumlu düzeyde etki ettiği söylenebilir.

Birinci ve ikinci alt probleme ilişkin ön test ve son test bulgularının araştırmacıların gözlem raporları ile öğretmen ve veli görüşme formlarındaki tespitlerle de örtüştüğü görülmektedir.

Okuma tiyatrosu; sesli okuma çalışmalarında öğrencinin akıcı okuma ve okuduğunu anlama becerilerine olumlu katkı sunan, sahne, kostüm ve ezber gerektirmemesi yönüyle tiyatrodan ayrılan ve sınıf ortamında kolaylıkla uygulanabilen bir öğretim yöntemi olarak metin eşliğinde yürütülen akıcı okuma ve okuduğunu anlama çalışmaları sonunda öğrencilere hazırladıkları sunumu arkadaşlarına, öğretmenlerine, velilere sunma imkanı vermektedir. Okuma tiyatrosunun sunum öncesinde yürütülen model okuma, tekrarlı okuma, eşli okuma, okuduğunu anlama ve kelime öğretimi çalışmaları ile

öğrencilerin okuma ve anlama başarılarını artırmayı amaçlaması; sunum sonrasında yapılan değerlendirme çalışmaları ile de öğrencilerin kendi ve arkadaşlarının okumalarıyla ilgili farkındalık kazanarak öz ve akran değerlendirme becerilerini geliştirmelerini sağlaması özellikleriyle özel öğrenme güçlüğü (disleksi) tanısı almış öğrencilerin akıcı okuma ve okuduklarını anlama becerilerine olumlu katkı sunacağı söylenebilir. Alan yazın çalışmaları incelendiğinde okuma tiyatrosu yönteminin tekrarlı okumalara sıkça yer verdiği, akran ve öğretmen desteği ile işbirliğine dayalı öğrenmeyi öne çıkardığı, kelime anlam çalışmalarını yaptırarak akıcı okuma ve prozodik okumayı geliştirmeyi amaçladığı görülmektedir.

Okuma tiyatrosu yönteminin özel öğrenme güçlüğü (disleksi) tanısı almış, ilkökul 3. sınıfa giden 2 öğrencinin akıcı okuma ve okuduğunu anlama becerilerine etkisini eylem araştırması deseninde değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışmadaki bulgulardan hareketle okuma tiyatrosu yönteminin özel öğrenme güçlüğü (disleksi) tanısı almış öğrencilerin akıcı okuma ve okuduğunu anlama becerilerine olumlu etkisinin olduğu ve okuma tiyatrosu yöntemiyle ilgili önceki alan yazın çalışmalarını desteklediği söylenebilir.

Öneriler

1. Tıbbi ve eğitsel tanılamada özel öğrenme güçlüğü (disleksi) tanısı almış, eğitim-öğretime devam eden kaynaştırma ya da özel eğitim alt sınıfı öğrencilerine yönelik Türkçe dersinde akıcı okuma ve okuduğunu anlama çalışmalarında okuma tiyatrosu yönteminin kullanılması öğretmenlere önerilebilir.
2. Özel öğrenme güçlüğü (disleksi) tanısı almış öğrencilerin akıcı okuma ve okuduğunu anlama becerilerinin daha iyi desteklenebilmesi ve literatüre katkı sunması amacıyla okuma tiyatrosu yönteminin farklı hangi yöntemlerle zenginleştirilmesi gerektiği araştırılıp sahada test edilebilir.
3. Evrene genelleme yapabilmek için bu çalışma, daha fazla özel öğrenme güçlüğü (disleksi) tanısı almış öğrencilerle yapılabilir.

Kaynakça

- Akyol, Hayati (2003). *Türkçe İlk Okuma Yazma Öğretimi*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Akyol, Hayati (2016). *Türkçe Öğretim Yöntemleri* (7. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Başaran, Mustafa (2013). Okuduğunu Anlamanın Bir Göstergesi Olarak Akıcı Okuma. *Kuram ve Uygulamalarda Eğitim Bilimleri*, 13(4), 277-290.
- Baştuğ, Muhammet - Akyol, Hayati (2012). Akıcı Okuma Becerilerinin Okuduğunu Anlamayı Yordama Düzeyi. *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi*, 5(4), 394-411.
- Baydık, Berrin (2011). Okuma Güçlüğü Olan Öğrencilerin Üstbilişsel Okuma Stratejilerini Kullanımı ve Öğretmenlerinin Okuduğunu Anlama Öğretim Uygulamalarının İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 36(162), 301-319.
- Çaycı, Barış - Demir, Mehmet Kaan (2006). Okuma ve Anlama Sorunu Olan Öğrenciler Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(4), 437-456.
- Çayır, Aybala (2014). *Akıcılığı Geliştirme Programının İlkokul İkinci Sınıf Öğrencilerinin Okuma ve Anlama Becerileri Üzerindeki Etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Görgün, Bora - Melekoğlu, Macid Ayhan (2019). Öğrenme Güçlüğü Olan Öğrencilerin Akıcı Okuma ve Okuduğunu Anlama Becerilerini Geliştirmeye Yönelik Bir Okuma Destek Programının Geliştirilmesi. *İlköğretim Online*, 18(2), 698-713.
- Güneş, Firdevs (2004). *Okuma Yazma Öğretimi ve Beyin Teknolojisi*. Ankara: Ocak Yayıncılık.
- Güneş, Firdevs (2013). *Türkçe Öğretimi Yaklaşımlar ve Modeller*. Ankara: Pegem Akademi.
- Kanık Uysal, Pınar (2020). Akıcı Okuma Becerilerinin Geliştirilmesinde Okuma Tiyatrosunun

- Geliştirilmesi: Bir Eylem Araştırması. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2), 1202-1246.
- Kanık Uysal, Pınar (2021). Akıcı Okuma, Okuduğunu Anlama ve Kelime Hazinesinin Geliştirilmesinde Kullanılan Bir Yöntem: Okuma Tiyatrosu. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 9(1), 76-93.
- Keskin, Hasan Kağan (2012). *Akıcı Okuma Yöntemlerinin Okuma Becerileri Üzerindeki Etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, Mustafa (2013). Yazma Güçlüğü Olan Bir İlkokul 2. Sınıf Öğrencisinin El Yazısı Okunaklılığının Geliştirilmesi: Eylem Araştırması. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 16, 281-310.
- Yılmaz, Muammer (2006). *İlköğretim 3. Sınıf Öğrencilerinin Sesli Okuma Hatalarını Düzeltmede ve Okuduğunu Anlama Becerilerini Geliştirmede Tekrarlı Okuma Yönteminin Etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Yılmaz, Muammer (2008). Türkçede Okuduğunu Anlama Becerilerini Geliştirme Yolları. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(9), 131-139.

XIX. YÜZYIL ŞAİRLERİNDEN MEHMED RIFKÎ EFENDİ VE YAYIMLANMAMIŞ ŞİİRLERİ

MEHMED RIFKI EFENDI WHO IS ONE OF THE POETS OF THE 19th CENTURY AND HIS
UNPUBLISHED POEMS

Özet

Rıfkî Mehmed Efendi, XIX. yüzyılın ilk yarısında yaşamış divan şairlerindedir. Belli bir dönem Nakşî tarikatına intisap ederek bulunduğu dergâhta hem türbedarlık hem de şeyhlik yapmıştır. Şeyhi Ali Behçet Efendi'den sonra mezkûr tarikatta hilafet alan Rıfkî, devlet erkanı ile de yakın ilişkiler kurmuştur. Bu vesileyle yönetime yakın durmuş olsa da bazı dönemler yaşanan gözden düşme hadiseleri Rıfkî Mehmed Efendi'nin sıkıntılı süreçler yaşamasına sebep olmuştur. Şiirlerinin neredeyse tamamında tasavvuf konusunu işleyen Rıfkî, mutasavvıf bir şairdir. Şairin şiirlerinin toplandığı ve çalışmaya konu olan mecmua, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesinde "Mecmua-i Eş'ar-ı Rıfkî" ismiyle kayıtlıdır. Kaynaklarda müstakil bir eserinden bahsedilmeyen Rıfkî'nin şiirlerinin tanınması amacıyla bu çalışma hazırlanmıştır. Makalede, XIX. yüzyıl tezkirelerinde kendine yer bulan Rıfkî Mehmed Efendi'nin, biyografik kaynaklardan hareketle hayatı hakkında bilgi verilmesine müteakip bahsi geçen mecmua tanıtılmış ve şiirlerinin şekil özelliklerinin tespitinin yanında örnek beyitler eşliğinde muhtevaya dair bazı tespitlere yer verilmiştir. Makalenin sonunda Rıfkî'ye ait şiirler transkribe edilerek araştırmacıların istifadesine sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Rıfkî Mehmed Efendi, mecmua, eş'ar-ı Rıfkî, tasavvuf.

Abstract

Rıfkî Mehmed Efendi was a divan poet who lived at the first half of the 19th century. For a certain period, he attended in the Nakshi sect and served as a tomb keeper and a sheikh in his dervish lodge. Rıfkî who took the caliphate in this sect after his sheikh Ali Behçet Efendi, also established close ties with the state officials. Although he remained close to the government on this occasion, the events of disgrace at some periods caused Rıfkî Mehmet Efendi to experience troubled processes. Rıfkî is a sufi poet who deals with the subject of mysticism in almost all his poems. The journal which the poet's poems are collected and the subject of the study, is registered in the Rare Works Library of İstanbul University with the name of "Mecmua-i Eş'ar-ı Rıfkî". This study is prepared with the aim of recognizing Rıfkî's poems, which are not mentioned in a separate work in the sources. In this article, it will be informed about life of Rıfkî Mehmed Efendi who take place in biographies of the 19th century and this journal will be introduced. In addition to the determination of shape features of the poems, the content will be determined accompanied by sample couplets. In this study, besides beginning from Rıfkî's poems, evaluations are made with the help of biographical sources dealing with the poet; it is tried to reach more detailed information about Rıfkî, his life and literary personality. In the text of the article, poems belonging to Rıfkî were transcribed and presented to the benefits of researchers.

Keywords: Rıfkî Mehmed Efendi, sufi, lodge poem, journal.

Hülya BAYRAKTAR FİDAN

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Öğrencisi

tubafidan93@gmail.com

ORCID ID: 0009-0009-4049-6884

Makale Geliş Tarihi

Article Arrival Date

16.06.2023

Makale Kabul Tarihi

Article Accepted Date

16.06.2023

Makale Yayın Tarihi

Article Publication Date

30.06.2023

Araştırma Makalesi

Research Article

Atf: Bayraktar Fidan, Hülya (2023). "XIX. Yüzyıl Şairlerinden Mehmed Rıfkî Efendi ve Yayınlanmamış Şiirleri", *Uluslararası Yunus Emre Sosyal Bilimler Dergisi*, 7, s. 24-45.

Citation: Bayraktar Fidan, Hülya (2023). "Mehmed Rıfkî Efendi 19th Century Poets and His Unpublished Poems", *International Journal of Yunus Emre Social Sciences*, 7, s. 24-45.

Giriş

Divan edebiyatının son dönem şairlerinden Rıfkî Mehmed Efendi, Karadeniz'in Bartın ili Kurucaşile (Kuruşile, Kuruçalı) ilçesinde dünyaya gelmiştir. Babası Topal Ali oğlu Ali Ağa (Kurnaz ve Tatçı, 2001: 365; Celepoğlu, 2013: 2612-2615; Akbayar, 1996: 1388) olarak bilinmektedir. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber bazı kaynaklarda doğum yılı H 1228 / M 1813-1814 olarak kaydedilmiştir (Kurnaz ve Tatçı, 2001: 365; Akbayar, 1996: 1388). Bununla birlikte kimi kaynaklar bahsi geçen yılı Rıfkî Mehmed Efendi'nin İstanbul'a geliş tarihi şeklinde zikretmektedir (Çiftçi, 2017: 201-202; Sami, 1891: 2291; Celepoğlu, 2013: 2612-2615). Rıfkî Mehmed Efendi, Üsküdar'da Selimiye (Nakşibendi Dergâhı) şeyhi olarak bilinen Konyalı Ali Behcet Efendi'ye (öl. H 1238 / M 1822-1823) H 1233 / M 1817-1818 yılında intisap ederek Behcet Efendi'nin müridi olmuştur (Celepoğlu, 2013: 2612-2615; Çiftçi, 2017: 201-202; Sami, 1891: 2291). Rıfkî Mehmed Efendi'nin H 1233 / M 1817-1818'de Ali Behcet Efendi'ye intisap etmiş olduğu göz önüne alınırsa H 1228 / M 1813-1814 yılını, onun doğum tarihinden ziyade İstanbul'a geliş tarihi olarak değerlendirmek daha makul görünmektedir.

İstanbul'a geldikten sonra Sultan Ahmed Medresesinde ilim tahsil eden ve burada çilesini tamamlayarak hücre-güzîn olan Rıfkî Mehmed Efendi, Hoca Vahyî'den de (öl. H 1233 / M 1817-1818) Farsça talim etmiştir (Çiftçi, 2017: 201-202; Sami, 1891: 2291). Farsçada "yed-i tûlâsı" olan Rıfkî Mehmed, sonraları kendisine müracaat edenlere Farsça okutmuştur. Ali Behcet Efendi'ye manen bağlanarak Nakşibendi tarikatına girmiş olan Rıfkî, bilahare hilafet de almış; o dergâhta (Selimiye Dergâhı) uzun süre post-nişinlik etmiştir (Celepoğlu, 2013: 2612-2615). Rıfkî Mehmed Efendi'nin H 1248 / M 1832-1833 yılında Unkapanı'ndaki (Kapan-ı Dakîk) Buharalı Seyyid Ahmed Türbesi veya diğer adıyla Ahmed-i Buhârî Dergâhının türbedarı ve şeyhi olduğu Rıfkî hakkında bilgi veren hemen her biyografik kaynakta kayıtlıdır (Çınarcı, 2019: 55; Akbayar, 1996: 1388; Kurnaz ve Tatçı, 2001: 365).

Ahmed-i Buhârî Dergâhının kendisinden önceki şeyhi olan Kıbrıslı Hasan Hilmi Efendi'nin (öl. H 1248 / M 1832-1833) kızıyla evlenen Rıfkî'nin Fâtıma, Refika, Seniyye ve Münîre isminde dört kızı dünyaya gelmiş; ayrıca H 1250 / M 1834-1835'te doğan Mehmet Neş'et isimli bir de oğlunun olduğu; Tırnakçızâde Zîver Bey'in (öl. H 1290 / M 1873-1874) bu çocuğun doğumu vesilesiyle kaleme aldığı ve divanında¹ yer verdiği tarih manzumesinden anlaşılmaktadır. Şiire konu olan çocuğun ve beraberinde Nakşibendi şeyhlerinden babası Rıfkî'nin de methedildiği tarih manzumesi Farsça kaleme alınmıştır.

H'âce-i medrese-i 'ilm-i yakîn

Vākıf-ı nükte-i insāniyyet

Reh-rev-i semt-i rızā-yı Bārī

Vāsıl-ı menzil-i hakkāniyyet

Dāhil-i halka-i erbāb-ı safā

Zā'ik-i neş'e-i rühāniyyet

Sākin-i dergeh-i fazl u 'irfān

¹ Tırnakçızâde Zîver Bey, divanında Kapan Dakiki'nde kain Ahmed-i Buhârî'nin dergâh-ı şerifine de tarih (H 1243 / M 1827-1828) düşmüştür. Bahsi geçen divan İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi No. 01242'de kayıtlıdır.

Hazret-i Rıfki-i nîgû-haslet

Beguşâyed der-i dergâh-ı ‘ulûm

Tâlibân-râ zi-kemâl-i himmet

Ehl-i irfân be-huzûr-ı dersen

Heme bestend kemer der-hidmet

Sultan II. Mahmud devrinde (1808-1839) dönemin en kabiliyetli ve dürüst devlet adamlarından biri olan -Üsküdar’daki Selimiye Tekkesi şeyhi Ali Behcet Efendi’nin halifelerinden- mülkiye nazırı Pertev Paşa (öl. H 1253 / M 1837-1838), Akif Paşa’nın (öl. H 1261 / M 1845-1846) art niyetli çabaları neticesinde Edirne’ye sürülmüştür. Halk arasında “tuğsuz padişah” lakabıyla anılan ve kendisini çekemeyenler tarafından iftiralara uğrayan Pertev Paşa’ya duyulan düşmanlık onu boğdurtacak seviyeye gelmiştir. Akif Paşa o dönemde tarikat ihvanı Şeyh İbrahim Hayrânî (öl. H 1260 / M 1844-1845) ve Rıfkî Efendi hakkında da saraya tezkire yazmıştır (Celepoğlu, 2013: 2612-2615). Bahsi geçen tezkire Akif Paşa’nın Pertev Paşa ve yakınlarına garazkârlığını ve kindarlığını ispat eder niteliktedir. Söylediklerimizi daha belirginleştirmek adına söz konusu tezkirenin bir kısmını aşağıda vermek yerinde olacaktır.

“Geçende iş’âr-ı bendegân vechile Kapan semtinde tekkesi olan Rıfkî Efendi ile Selimiye tekkesinde şeyh vekili olan İbrahim Efendi’nin Pertev Paşa’ya şiddetli ta’alluk ve irtibatları evvelden dahi ma’lûm-ı çâkerânem ise de tekrar keyfiyet-i hâlleri taharrî olundukta ...hususan mûmâ-ileyh Rıfkî gûyâ ba’zı havâss-ı esmâye mâlik ve eshâb-ı teveccühden olmak üzere...zâtında gayet ehl-i dünyâ ve sıyt ü şöhrete mübtelâ olup hâsılı ikisi dahi dâimâ müşârün-ileyhin akçesini alır ve ba’zı maslahata karışır...mûmâ-ileyhimâ Rıfkî Efendi ile İbrahim Efendi’nin nefy ü iclâlleri dahi irâde-i seniye buyrulduğu hâlde el-yevm mûmâ-ileyh Rıfkî’nin eliyle gizlice ba’zı meşâyih ve dervişânâ îtâsı ağleb-i melhûz olan akçeler ...mumâ-ileyhimânın usûl-ı tarikat-ı ‘âliyeye muhâlif hareketle uygunsuzluklarına mebnî lie’t-terbiyye birer mahalle nefy ü iclâlleri husûs-ı tarâf-ı hazret-i fetvâ-penâhiye iş’âr buyrulması muvafık-ı irâde-i seniyye-i hazret-i şehinşâhi buyrulur ise emr ü fermân ...” (Celepoğlu, 2013: 2612- 2615)

Rıfkî’nin ahirete intikaliyle ilgili Ârif Hikmet’in Tezkiretü’ş-Şu’arâ’sında ve Fatîn’in Hâtimetü’l-Eş’âr’ında herhangi bir tarih bilgisi bulunmamaktadır. Tuhfe-i Nâilî’de “Bazı me hazlar vefatını 1279 yazıyorlar.” ifadesinin yanında Sicill-i Osmanî’de Rıfkî’nin vefat tarihi H 1279 / M 1862-1863 olarak verilmiştir. Buna rağmen kaynaklar onun vefatıyla ilgili H 1271 / M 1854-1855 yılında ittifak etmektedir (Kurnaz ve Tatçlı, 2001: 180; Celepoğlu, 2013: 2612-2615). Osmanlı’nın son dönem şairlerinden Rıfkî Mehmed Efendi, Ahmed-i Buhârî Dergâhının haziresinde medfundur. Mezar taşına da Galatalı Mustafa Safvet Efendi’nin (öl. H 1283 / M 1866-1867) beş beyitlik şu tarih manzumesi yazılmıştır:

Lâ-mevcûde illâ Hû

Şeyh Rıfkî cân virüp gitdi cihâd-ı ekbere

Hak refik itsün ferik-i cennete zâtn hemân

Ma’rifetmend-i şuyûh-ı Nakş-bendî-vakt iken

Göçdi ol üstâd-ı irşâd u ‘ulûm-ı h’âcegân

‘Ârif-i esrâr-ı mir‘ât-ı tarîk olmuş idi
Bende-i Behcet olup ihlâs ile pek çok zamân

Kabrini zahmetle teşrîf eyleyen züvvârını
Haşre dek ahrâr ide mahşerde Rabb-i Müste‘ân

Öğrenüp Safvet erenlerden didi târîhini
Eyledi Rıfkî Efendi tekye-i ‘adni mekân (H 1271 / M 1854-1855)

Nüsha Tavsifi ve Mecmua Hakkında

Mecmua, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümünde “01398” demirbaş numarası ile kayıtlıdır. 140x200 mm dış ölçülerine sahiptir. Koyu bordo rengindeki deri cildin iç ve dış kapağı hatip ebru ile kaplanmıştır. Solgun ve silinmiş görünen kapak aynı zamanda zencireklidir. Toplam 66 varak olan mecmua, nohudi renkli kâğıda talik hatla yazılmıştır. Yazmadaki başlıklar kırmızı, metinler ise siyah mürekkeple kaleme alınmıştır. Yazmanın yazı alanı boyutu değişken olup satır sayısı muhtelifdir.

İç kapağında Arapça beyitler bulunan mecmuanın zahriyesine “Sâhib Monlâ Kütübhânesi” yazılmış, iki farklı “İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi” mührü vurulmuştur. Burada aynı zamanda sürh mürekkeple “Min Mecmû’a-i Kasâ’id ü Eşâr-ı Cenâb-ı Hâce Rıfkî Efendi Etâlallâhu ‘Ömrühü ve Feyzunâ bi Feyzi ‘İlmuhû” kaydı bulunmaktadır.

Mecmuanın Mehmed Sâid Zîver Bey’in şahsi kütüphanesine ait olduğuna dair temellük kaydı bulunmaktadır. “İstashabehül-fakîr ilallâhi Mâlikül-‘Azîzi’l-Kadîr es-Seyyîd Mehemmed Sa’îd Zîver el-müstefîd mine’l-Mevlâ el-müşârün ileyh gaffarallâhü zünûbehümâ ve zünûbi valideyhümâ”

Zahriyede ayrıca “Fî sene hams ve erba’în ve mi’eteyn ve elf ba’de hicreten min lehül-izzî ve’ş-şeref” kaydının yanında;

Gösterir ârif ma’ârif ehline mecmû’asın
Güyyâ bir bâğbândır gülsitân seyr itdirir
beyti yer almaktadır.

Başı: Sıdk-ı dille gelmedim bir dem kapıña ey Hudâ
Geldi geçdi hîçe gîtdi ‘ömrümi itdüm hebâ

Sonu: Rıfkîde kalmadı tâb u tâkat
Ney gibi oldı vücûdum lâğar

Mecmuaya, biri 18a ile 83a arasında, diğeri ise 1a ile 31a arasında olmak üzere iki ayrı varak numarası verilmiştir. İlk numaralandırmaya göre 18a’dan başlayan varak numarası, fiziken 66 yapraktan müteşekkil yazmanın baştan 17 varağının kayıp/düşmüş olduğunu düşündürmektedir. Yazmanın İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesindeki kayıt bilgilerinde 83 varak olarak kaydedilmesine rağmen gerçekte 66 yaprak olmasının sebebini de bu şekilde açıklamak mümkündür. Çalışmada 1a’dan başlayan yeni varak numaraları esas alınmıştır.

Ali Behcet Efendi’nin na’t-i şerifi ile başlayan mecmuada boş bırakılmış varakların sayısının bir hayli fazla oluşu dikkat çekmektedir. Şu hâliyle 66 varaktan oluşan mecmuanın sadece 10 yaprağı yani 2b-14a arası doludur. Çalışmaya esas mecmuanın fasılalı olarak boş bırakılmış olması henüz tamamlanmadığını düşündürmektedir.

Mecmuanın zahriyesinde H 1245 / M 1829-1830 yılının verilmiş olması eldeki yazmanın Rıfkî'nin Selimiye Dergâhında postnişin olduğu yıllarda yani henüz Ahmed-i Buhârî Dergâhına şeyh olmamışken yazıldığı ve boş varakların sonradan doldurulmak üzere bırakıldığı ihtimalini akla getirir.

Değerlendirme

Şair tezkirelerinde ve biyografik kaynaklarda çok az da olsa Rıfkî Mehmed Efendi'nin edebî kişiliğine dair değerlendirmeler mevcuttur. Ârif Hikmet Tezkiresi'nde Rıfkî hakkında “neşet-pesend bazı güftârî görüldüğü”; Sicill-i Osmanî'de “usta bir şair olduğu”; Kâmusu'l-A'lâm'da “derişane şiirleri bulunduğı”; Fatin Tezkiresi'nde ise “mutasavvıfane ve şeyhane şiirler yazdığı” bilgileri verilmiştir.

Devrin birçok şairi gibi Rıfkî de tasavvufî şiir yazma geleneğine uymuş bunun yanında tarih düşürme geleneğine de dört şiirle dâhil olmuştur. Rıfkî Mehmed Efendi'nin şiirlerinde teknik anlamda problemin olmadığı fakat orijinal mazmun bulma ve hayal üretmede yetersiz kaldığı görülmüştür. Bu sebeple Rıfkî, XIX. yüzyılın diğer pek çok şairi gibi şiirde tekrara düşmekten kendini alamamıştır. Buna rağmen döneminin mutasavvıf şairleri içerisinde neredeyse hiçbirinin kullanmadığı yeni denemelerde bulunmuş, daha önce kullanılmamış bir aruz kalıbını ve şarkı nazım şeklini şiirinde kullanmıştır. Bu sayede Şair Rıfkî'nin devrin yaygın modası olan tasavvufî şiir yazma eğilimini de Nedîmane bir tarz ile aştığı söylenebilir. XIX. yüzyılın tanınmış simaları arasında ismi zikredilmese de tezkire ve diğer biyografik kaynaklarda hakkında uzun uzun değerlendirmeler bulunmasa da çalışmamıza konu olan Rıfkî'nin, hem şeyh hem de şair olmasından dolayı şiiri Allah'a ulaşmada araç olarak düşündüğü ve bu yolla kendisini ifade etmeye çalıştığı söylenebilir.

Bu çalışmaya esas olan mecmuada Rıfkî Mehmed Efendi'ye ait toplam 25 şiir bulunmakta olup şiirlerin aruz kalıplarına ve nazım şekillerine göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Aruz Kalıpları	Nazım Şekilleri				Toplam
	Gazel	Kıt'a	Murabba'	Müfred	
fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün	6	2	1		9
mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün	8				8
fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün	1		1		2
fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün			2		2
müfte'ilün/ fâ'ilün /müfte'ilün/ fa'	1				1
müfte'ilün/ müfte'ilün/ fâ'ilün	1				1
mef'ülü / fâ'ilâtün / mef'ülü / fâ'ilâtün		1			1
müfte'ilün /fâ'ilün / müfte'ilün /fâ'ilün				1	1
					25

Elimizdeki mecmuada Rıfkî'ye ait 17 gazel, 3 kıt'a, 4 murabba tespit edilmiştir. Tabloda görüleceği üzere şair, 4 farklı nazım şekli ve 8 farklı vezin kullanmıştır. Rıfkî, klasik şiir geleneğinde şairlerin sıklıkla tercih ettiği aruz kalıplarını kullanmanın yanında şiirde yenilik göstergesi olabilecek “müfte'ilün/ fâ'ilün /müfte'ilün/fa'” kalıbıyla da bir gazel yazmıştır. Rıfkî'nin Türk edebiyatında kullanılan aruz kalıpları içerisinde neredeyse hiç kullanılmamış bir kalıbı kullanması bize devrindeki pek çok şair gibi onun da yenilik arayışında olduğunu düşündürür.

Rıfkî Mehmed Efendi'nin şiirlerinde Allah'a ve peygambere duyulan sevginin yanında gaflete dalarak hata işleyenlerin duyduğu pişmanlığın ve hüznün konu edildiği de görülmektedir. Rıfkî'nin

aşağıdaki beyitlerinde; nefesine uyduğu, ömrünü boşa harcadığı, fırsatları fevt ettiği ve sonunda “sıfrü'l-yed” olup kaldığı için üzgün olduğu dile getirilmektedir:

Geldi geçdi bunca fırsat demleri boşdan boş
Bilmedük kadrin ne çäre cümlesi oldu hebâ Mecmua [10] 5b,2.

Ârzü-yı nefse nakd ü vaktümi sarf eyleyüp
Hâsılı ben şimdi sıfrü'l-yed olup kaldum şehâ Mecmua [10] 5b,3.

Şair, kaleme aldığı 25 şiirin 9'unu Hz. Peygamber'in övgüsüne yer verdiği na't türünde ve gazel nazım şekliyle yazmıştır. Hz. Peygamber'in vasıflarını sıralayıp güzelliğini övdüğü, mucizelerini dillendirdiği dizelerde samimi bir üslûba sahip olsa da kurduğu hayallerle klasik anlayışın dışına çıkmadığı; geleneği tekrarlamaktan öteye geçemediği görülmektedir:

Mübârek parmağun ser-çeşme-i feyz-i ilâhîdür
Lebiñdür cüy-bâr-ı âb-ı rahmet yâ Resûlallâh Mecmua [9] 5a,3.

Sıkça niyaz ettiği şefaât talebinin yanında “kerem eyle, meded eyle, kıl deva, rahm eyle ve kurtar” diyerek ulu dergâhtan yardım dileyen Rıfıkî, gidecek bir kapısının olmaması sebebiyle ümidi elden bırakmamış, o eşikten de ayrılamamıştır:

Gidecek bir kapı yokdur gayrıdan imdâd ola
Cümle 'âlem oldu muhtâc zîr ü bâlâ hep saña Mecmua [1] 2b,5.

Şefâ'at kıl şefâ'at küy-ı mihründe garîb oldum
Kamu 'âcizlere sen reh-nümâsun yâ Resûlallâh Mecmua [4] 3b,7.

Yârelendi 'âkıbet tîğ-ı nedâmetle ciğer
Yerlere sürdüm yüzümü geldüm âhir kıl deva Mecmua [1] 2b,4.

Rıfıkî Mehmet Efendi'nin şiirlerinde çoğunlukla geçmişine hayıflanan pişman bir derviş tavrı görülse de uyarı ve tavsiyeleriyle Rıfıkî bazen hikemî bir tavır da göstermiştir.

Nefs ü hevâya zebûn olma dem-â-dem
Eyle gazâ rûz u şeb vakt-i zâferdür Mecmua [12] 9b,5.

Sa'y-i belîğ eyle gel 'ilm ü kemâle
Âdemi âdem iden kesb-i hünerdür Mecmua [12] 9b,10.

Rıfıkî'nin Ali Behcet Efendi için “Behcetiz” redifli bir şiir yazmış olması ve şiirlerinde yer yer onu anması, şeyhine duyduğu hürmet ve samimi sevgiyi gözler önüne serer. Behcet Efendi'ye mürit olmaktan duyduğu mutluluk ve övünç dizelerinde kendini hissettirir:

Her seher 'arşa çıkar ferşden bizim feryâdumuz
Bülbülân-ı gülsitân-ı lâ-mekân-ı Behcetüz Mecmua [11] 9b,5.

Serv-i dil vârestedür kayd-ı sivâdan dâ'imâ
Zemzem-i beyt-i visâle teşnegân-ı Behcetüz Mecmua [11] 9b,3.

Şairin sıklıkla manevi düşüncesini ifade ettiği beyitlerinin yanında kendi içine döndüğü ve iç muhasebesini söze döktüğü dizeleri de vardır:

Serde sevdâ elde şahbâ dilde hubb-ı mäsivâ

Serserî 'ayş-i 'abesle geçdi 'ömrüm dâ'imâ

Mecmua [10] 5b,1.

Sînem içre 'âkıbet düşdü nedâmet âteşi

Parladı birden tutuşdu cân evi buldu fenâ

Mecmua [10] 5b,4.

Tasavvuf erbabı olan Rıfkî, bu düşüncenin hayal ve ifade imkânlarından sonuna kadar faydalansa da şiirlerinde estetik kaygıdan uzak eğitici bir üslup göze çarpar. Tarikat seyr u sülûkuna dair “halvet-ender-encümen, sefer-ender-vatan, hûş der-dem” gibi terimleri de dizelerinde yeri geldikçe dillendirmesi mensubu olduğu yolda şiiri bir araç olarak görmesinden kaynaklanmaktadır.

Silsile-bend-i tarîk h'âcegân-ı Behcetüz

Halvet-ender-encümende sîhmân-ı Behcetüz

Mecmua [11] 9b,1.

Hûş der-dem 'âlemüñ seyr ü seyâhat iderek

Hüb-ı maşşûda dem-â-dem reh-revân-ı Behcetüz

Mecmua [11] 9b,2.

Mecmuada gönül konulu üç şiir mevcuttur. Bu şiirler “gönül, ister gönül, gönlümdür ol” rediflerine sahiptir. Aşağıdaki beyitler Rıfkî'de gönül kavramının benzetme ve hayal unsuru olarak nasıl kullanıldığına örnek teşkil etmektedir.

Sırr-ı serâ-perdeyi 'arz itmede

Câm-ı Cem [ü] kıble-nümâdur gönül

Mecmua [13] 10a,2.

Artar eksilmez derûn-ı sînede süz u güdâz

Vād-i hayretde âteş-hâne kim gönlümdür ol

Mecmua [15]10b,10.

Rıfkî her ne kadar mutasavvıf bir şair olsa da dönemin edebî temayüllerine riayet etmiş XIX. yüzyıl şairlerinde sıkça görülen tarih düşürme geleneğine uymuştur. Mecmuada Rıfkî'ye ait dört adet tarih manzumesi vardır. İki H 1240 / M 1824-1825, diğer ikisi H 1244 / M 1828-1829 yılına aittir. Tarih manzumelerinin üçünü doğum vesilesiyle birini ölüm dolayısıyla yazmıştır.

Yazdı Rıfkî bu mücevher târîhi

Topdu kevine Fâtıma hakkâ 'atâ (H 1240 / M 1824-1825)

Mecmua [19] 11b,4.

Şairin, tarih manzumeleri ve padişahın Edirne'den İstanbul'a dönüşü vesilesiyle kaleme aldığı murabba formundaki kudûmiyesinden hareketle yaşadığı döneme, sosyal çevresinde olan bitene duyarsız kalmadığı söylenebilir. Hatta Akif Paşa tarafından kendisi ve ihvanları hakkında padişaha tezkire sunulduğunu düşünürsek yazdığı kudûmiye aslında devlet erkânına da yakın durma çabasının bir göstergesidir:

Yakdı yandırdı efendim hasretüñ

Bir dahi göstermesüñ Hak fûrkatüñ

Hırz-ı cânumdur du'â-yı devletüñ

Oldu teşrîfüñle 'âlem şâd-mân

Mecmua [24] 13b,3.

Şiirlerinde mahalli üslûbun etkisiyle “ayaklarda komak, tel kırmak, yoluna can baş komak, yuları bağlamak, bâda virmek, ciğer kebâb olmak” gibi deyimlere yer veren şair, halka yakın bir tavır sergilemiştir.

Yoluña cân baş fedâ itdüm senüñ ben çok zamân

Görmedüm bir kerre sende rahm ü şefkatden nişân
Kalmadı cevri ü cefâyı çekmege tâb u tüvân
Ey vefâsı yok cefâsı çok güzel küsdüm saña   Mecmua [22] 12b,4.

Nefs-i bed şaşırıldı böyle bağladı yuları hep
Açıver yolum meded hıfz eyleyüp yâ Rabbenâ   Mecmua [1] 2b,6.
Rıfıkî Mehmed, yeri geldikçe kendi yolunu ve yol arkadaşlarını övmekten geri durmamıştır.
Sâf olup âyînemüz nakş-ı sivâdan dâ'imâ
Sırrumuz cânâneyedür bu hayâl meknûnumuz   Mecmua [16] 11a,5.

Rûzgâr-ı bahr-ı imkân ki derûndan taşradur
Belki andan şimdi pâkdür şive-i birûnumuz   Mecmua [16] 11a,6.

Şehr-i 'irfân içre bir cây eyle matlûb Rıfıkîyâ
Güşesinde 'arşî gizler vüs'at-i hāmûnumuz   Mecmua [16] 11a,7.

XVIII. yüzyılda Nedim ile başlayan şarkı yazma eğilimi XIX. yüzyıl şairlerinin -başta Enderunlu Vâsıf olmak üzere- büyük bir kesimini etkilemiştir. Yaşadığı dönemin edebî temayüllerine uygun olarak Rıfıkî'nin de gazel nazım şeklinin yanında kıt'a ve murabba formlarına ilgi gösterdiği görülmektedir. Rıfıkî bu etkinin devamı niteliğinde şarkı yazmış, kendisi her ne kadar mutasavvıf bir şair olsa da şarkılarında bu çizginin dışına çıkmıştır. Mecmuadaki 23 numaralı murabbanın neredeyse tamamında epiküryen bir tavır sergileyen şair, bu şiirlerde dünyevi bir aşk ve şuh bir eda hissettirmektedir.

Câm-ı ser-şarı alup nûş eyle
Sarılıp dil-beri ağûş eyle
Bu benüm pendümi mengûş eyle
Def-i gam eyler imiş bint-i 'ineb   Mecmua [23] 13a,2.

Hâzır ol bezme eyâ Cem-meşreb
Ber-taraf oldu heme şûr u şu'ab
Gam-ı ferdâya düşüp çekme ta'ab
Zevke bak zevke müheyyâ her şeb   Mecmua [23] 13a,1.

Şiirlerinin tamamı incelendiğinde Rıfıkî'nin -her ne kadar yeniliğe açık bir şair olsa da- hayal dünyasının zayıfladığı, birbirini tekrar eden şiirlerin çoğaldığı bir devirde; sıklıkla eski mazmun ve sıradan hayalleri tekrar ettiği, klasik anlayışın dışına neredeyse hiç çıkmadığı, şiirlerindeki mecaz dünyasının sınırlı ve basit oluşu sebebiyle manada yaratıcı, usta bir şair olduğunu söylemek pek mümkün değildir.

Sonuç

Rıfıkî Mehmed Efendi, Osmanlı'nın son dönem şairlerindedir. Bartın'da doğmuş fakat daha sonra İstanbul'a gelerek Konyalı Ali Behcet Efendi'ye intisap etmiş ve onun müridi olmuştur. Medresedeki ilim tahsilinin yanında çilesini tamamlayarak Selimiye Dergâhında hilafet alan Rıfıkî, Ahmed-i Buhârî Dergâhına türbedar ve şeyh olmuştur. Kendisi hakkında bilgi veren tezkire ve diğer biyografik kaynakların vermiş olduğu bilgiye göre Rıfıkî, H 1271 / M 1854-1855'te vefat etmiştir.

Sosyal açıdan türbedarlık ve şeyhlik gibi çeşitli vasıflara haiz Mehmed Rıfkî, sanatsal açıdan da dinî ve tasavvufî şiirler yazarak yaşadığı devirde klasik şiirin son temsilcilerinden biri olmuştur. Kendisinin mecmua oluşturulmaya değer bir şair olarak görülmesi ve şiirlerinin sayı itibarıyla çok olmasa da bir mecmuada derlenmiş bulunması ve dahi dönemini ele alan biyografik kaynaklarda isminin zikrediliyor olması Rıfkî'nin yaşadığı devirde sosyal statüsünün yanında bir şair olarak edebiyat dünyasında da yer edinmiş, itibar görmüş bir şahsiyet olduğunu göstermektedir. Her ne kadar kaynaklarda Rıfkî'ye ait müstakil bir esere rastlanmamış olsa da yazdığı şiirlerin bir mecmuada toplanmış olması çevresinde beğenildiğini düşündürmektedir. Rıfkî, çok başarılı bir şair olmasa da şiirlerini müntesibi olduğu tarikat dairesinde Allah'a ulaşma ve ulaştırmada bir araç olarak kullanmıştır.

Kaynakça

- Akbayar, Nuri (hızl.) (1996). Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmanî. C. 5. İstanbul: Türk Vakfı Yurt Yay. 1388.
- Celepoğlu, Ayşegül (hızl.) (2013). İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, Son Asır Türk Şairleri. C. V. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay. 2612-2615.
- Çınarcı, Mehmet Nuri (hızl.) (2019). Şeyhülislam Ârif Hikmet Bey, Tezkiretü's-Şu'arâ (İnceleme - Metin). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. 55.
- Çiftçi, Ömer (hızl.) (2017). Fatîn Davûd, Fatîn Tezkiresi (Hâtimetü'l-Eşâr). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. 201-202.
- Kurnaz, Cemal - Tatçı, Mustafa (2001). Mehmed Nâil Tuman, Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri. C. I. Ankara: Bizim Büro Yay. 365.
- Sami, Şemseddin (1891). Kâmûsü'l- A'lâm. C. 3. İstanbul: Mihran Matbaası, 2291.

METİN²**[1] 2b****Li-Mevlānā H'āce Rıfķı Efendi****fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün**

1. Şıdķ-ı dille gelmedüm bir dem apua ey udā
Geldi gedi hıe gıtdi 'ömrümi itdüm ebā
2. Murğ-ı dil oldu giriftār-ı kafesden der-zebün
Tāb-ı ākat almadı pervāz ide senden yaa
3. Hı bīdār olmadı cān h'āb-ı gāfletden amān
Dem-de-bem artmadadur ün ekl ü şürbe iştihā
4. Yārelendi 'āıbet tīg-ı nedāmetle ciger
Yerlere sürdüm yüzümi geldüm āır ıl devā
5. Gidecek bir apı yokdur ayrıdan imdād ola
Cümle 'ālem oldu muhtāc zīr ü bālā hep saa
6. Nefs-i bed şaşırdı böyle baqladı yuları hep
Aıver yolum meded hıfz eyleyüp yā Rabbenā
7. Rametüñden at'-ı ümmīd eylemek küfr oldu ün
Nā-ümīd olmam anuñ-ün bāb-ı luftuñdan şehā
8. Bunca ara mazar-ı eltāfa mazar eyledi
Bu günekār bendeyi de ılma anlardan cüdā
9. Neylesün **Rıfķı** 'anāşır ünkü itmiş ayd-ı bend
āzret-i Behcet meger ki dest-res ola aa

[2] 3a**Na't-i Cenāb-ı Seyyidü'l-Mürselīn Güfte-i Cenāb-ı Rıfķı Efendi****mefā'ilün / mefā'ilün / mefā'ilün / mefā'ilün**

1. apuñdur cümleñüñ cāy-ı penāhı yā Resūlallāh
Bu bābda kimsenüñ yok iştibāhı yā Resūlallāh
2. udānuñ sevgili mabūbı sensün(ñ) zātını bi'llāh
Temāşā eyledüñ gördüñ kemāhı yā Resūlallāh
3. Cemālüñ pertevünden itibās-ı nūr ider her ān
Muaa āsumānuñ mihr ü māhı yā Resūlallāh
4. Leb-i la'l-i güher-bāruñ aan her müşkili zīrā
Senüñ her bir sözüñ vay-i ilāhı yā Resūlallāh
5. Rızā-yı devletüñdür rütbe-i vālā baa anca

²Latin harflerine aktarımda klasik transkripsiyon işaretleri kullanılmıştır. Musammatlarda her bende, beyitlerle yazılan nazım şekillerinde de her beyte ayrı ayrı sıra numarası verilmiştir. Sıra numarasının yanında manzumelerin hangi varakta olduklarına dair bilgi de verilmiştir. Metinde mahlaslar koyu dizilmiş; şiirlerde anlam, vezin, kafiye ve gramer hususiyetleri açısından eksik ve/veya hatalı görülen kısımlar tamamlanarak/düzeltilerek köşeli aya [ ] içinde gösterilmiştir. Manzumelerin nüshadaki sıra düzenine riayet edilmiştir. Şiirlerin başlıkları metinde büyük harflerle başlanan koyu renkle dizilmiştir. Vezinle ilgili durumlarda M. Fatih Köksal'ın (2012) ilgili makalesindeki önerilerine uyulmaya alışılmıştır.

- Degildir bu cihānuñ ‘izz ü cāhı yā Resūlallāh
6. Şalāt ile selām olsun saña cısr-i ḥaḳīkatde
Cemī’-i evliyānuñ zād-ı rāhı yā Resūlallāh
  7. Meded eyle ḳuluñ **Rıfḳı** ğarībe zāhir ü bāṭın
Ayaklarda ḳoma sensün penāhı yā Resūlallāh

[3]

Velehū

mefā’ılün / mefā’ılün / mefā’ılün / mefā’ılün

1. Mücessem nürdur cismüñ ser-ā-pā yā Resūlallāh
Anuñ-çün sāyesi olmazdı aşlā yā Resūlallāh
2. Ulü’l-ebşāra her yüzden göründü pertev-i ḥüsnüñ
Heme eşyāda olmışdur ḥüveydā yā Resūlallāh
3. Vücūd-ı māsivā nā-būd olurdu gelmeseñ zīrā
Senüñ-çün ḥalk olundu cümle eşyā yā Resūlallāh
4. Süleymānlar saña ‘arz-ı ‘ubūdiyyet ider dā’ım
Ḳapuñda bendedür a’lā vü ednā yā Resūlallāh
5. Yanaldan şem’-i dīdāruñ maḥabbet ḥāne-i dilde
Kebāb oldu ciger yanmaḳla ḥālā yā Resūlallāh
6. Ḳuluñ **Rıfḳı** ğarībūñ maṭlabı ancak vişālüñdür
Görünmez çeşmüme dünyā vü ‘uḳbā yā Resūlallāh

34

[4] 3b

Velehū

mefā’ılün / mefā’ılün / mefā’ılün / mefā’ılün

1. Şehenşāh-ı rūsul kān-ı ‘atāsun yā Resūlallāh
Nübüvvet ma’deni ḥikmet nümāsun yā Resūlallāh
2. Vücūduñ menşe’-i sırr-ı şu’ünāt olduğı zāhir
Medār-ı şīve-i neşv ü nemāsun yā Resūlallāh
3. ‘Arūs-ı perde-i ğaybü’l-ğuyūba dest-res bulduñ
Muḥaḳḳaḳ mazhar-ı zāt-ı Ḥudāsun yā Resūlallāh
4. Yüzüñ miḥr-i cihān-ārā sözüñ bedr-i felek-pīrā
Zihī zībāyiş-i her dü serāsun yā Resūlallāh
5. Cihāna gelmedi mişl ü nazīrūñ ba’dezīn gelmez
Ser-efrāz-ı gürūh-ı enbiyāsun yā Resūlallāh
6. Vişālūñle ‘ilāc eyle çekilmez derd-i hicrānuñ
Ki her bir ‘illete ‘ayn-ı şifāsun yā Resūlallāh
7. Şefā’at ḳıl şefā’at kūy-ı miḥrūñde ğarīb oldum
Ḳamu ‘ācizlere sen reh-nümāsun yā Resūlallāh
8. Nice maḥrūm olur **Rıfḳı** keremdür ‘ādetūñ zīrā

Şefî ü müşfik-i rûz-ı cezâsun yâ Resûlallâh

[5]

Velehü

mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün

1. Yüzüñ ayîne-i vahdet-nümâdur yâ Resûlallâh
Cebîñ ma'la'ı nûr-ı Hüdâdur yâ Resûlallâh
2. Muhaqqak zâtına Hâk eylemiş insâni ayîne
Senüñ nûruñ yine anda cilâdur yâ Resûlallâh
3. Vücûduñ bâ'îş-i rahmet zuhûruñ kâşif-i zulmet
Cemâlüñ zînet-i per dü serâdur yâ Resûlallâh
4. Sen ol kuhl-ı ziyâ-bağş-ı 'uyûn-ı her dü 'âlemsün
Gözümde hâk-i pâyuñ tütüyâdur yâ Resûlallâh
5. Vücûdum hâk-sâr itsem n'ola râh-ı ma'habbetde
Saña sermâye-i cânım fedâdur yâ Resûlallâh
6. Sevâd-ı nâmemi tuğrâ-yı 'afvüñla beyâz eyle
Saña sermâye-i cânım fedâdur yâ Resûlallâh
7. Şefâ'at eyle **Rıfkı** mücrime rûz-ı kıyâmetde
Şefâ'at şânuña ancak sezâdur yâ Resûlallâh

[6] 4a

Velehü el-'Azîz

mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün

1. Görenler irdiler Hâkka cemâlüñ yâ Resûlallâh
Beni sermest iden zevk-i vişâlüñ yâ Resûlallâh
2. Güzellikde nazîrüñ yok zuhûra gelmedi aşlâ
Melâhat gülşeninde bir mişâlüñ yâ Resûlallâh
3. Görenler gül-ruhuñ billâh görür Hâkkı bilâ-şübhe
Baña ruh-ı izâfidür hayâlüñ yâ Resûlallâh
4. Senüñle eyledi kesb ü kemâlât eyleyen cümle
Mezâhirden olur zâhir kemâlüñ yâ Resûlallâh
5. Hüdâ gerçi yarattı ahseni taqvimle insâni
Mu'azzamdur senüñ hulû u hışâlüñ yâ Resûlallâh
6. Vişâlüñdür kuluñ **Rıfkı** garîbüñ ma'labı zîrâ
Murâdı sensin ancak ehl-i hâlüñ yâ Resûlallâh

[7]

Velehü Gazel

mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün

1. Reh-i hayretde kalmış hâksârım yâ Resûlallâh
Füzün olmakda her dem âh u zârum yâ Resûlallâh
2. Ne deñlü ser-beyâbân-ı günâh olsam da âhirkâr

3. Kıpıñdur melce üm cāy-ı qarārum yā Resūlallāh
Sivā sevdāsı ser-tā-ser beni āşüfte-ḥāl itdi
Nice demler perīşān rūzgārūm yā Resūlallāh
4. Olaldan nefsi-i bed-girdār elinde ‘āciz ü nā-çār
Betāletle geçer leyl ü neḥārūm yā Resūlallāh
5. Ne ḥācet ‘arz u i’lān itmege ḥāl-i tebeḥ-kārūm
Saña ma’lūmdur her kār u bārūm yā Resūlallāh
6. Merāmum güft ü gūdan i’tizār-ı ḥāl mā-fi’l-bāl
Kerem eyle ḳabūl it i’tizārūm yā Resūlallāh
7. Dem-ā-dem **Rıfķı** deryūze ider h’ān-ı şefā’atden
Şefā’at ḳıl şefā’at dil-fiğārūm yā Resūlallāh

[8] 4b**Velehū el-‘Azīz****mefā’ılün / mefā’ılün / mefā’ılün / mefā’ılün**

1. Nebiler serveri faḥr-ı ümemsün yā Resūlallāh
Ser-ā-ser cümleden ekmel etemsün yā Resūlallāh
2. Sipeh-sālār-ı erbāb-ı vefā vü şāḥib-i temkīn
Sikender-çāker ü Dārā-ḥademsün yā Resūlallāh
3. Zemīn ü āsumān şems ü kamer muḥtāc-ı dergāhuñ
‘Atā şadrında şāḥ-ı pūr-himemsün yā Resūlallāh
4. Vücūd-ı nāzenīnūñ nūr-ı evvelden mücessemdür
Žuḥūr-ı ‘aḳl-ı küll ‘ayn-ı ḥikemsün yā Resūlallāh
5. Medār-ı şīve-i icād u i’dām olduḡuñ zāḥir
Ḥayāt-ı māsivā cān-ı ḳıdemsün yā Resūlallāh
6. Sevādun cüz’ü küll cismūñ ḥaḳıḳat ma’deni bil ki
İfāza-kerde-i levḥ ü ḳalemsün yā Resūlallāh
7. Görelden gül-ruḡuñ şermende ezhār-ı ciḥān zīrā
Gül-i şad-berg gülzār-ı İremsün yā Resūlallāh
8. Der-i devlet-me ābuñ pāye-baḡş-ı her dü ‘ālemdür
Raḥīm ü erḥam-ı vālā-şiyemsün yā Resūlallāh
9. Kerem eyle ḳuluñ **Rıfķı**ye her dā’im şefā’at ḳıl
Şefā’at menba’ı kār-ı keremsün yā Resūlallāh

[9] 5a**Velehū****mefā’ılün / mefā’ılün / mefā’ılün / mefā’ılün**

1. ‘İzārūñ gülşen-i bād-ı ḥaḳıḳat yā Resūlallāh
Gül-i gülşen-serāy-ı vāḥidiyyet yā Resūlallāh
2. Vücūduñ cevher-i ferd ü ‘arāzdur māsivā cümle

- Ki sensün māye-i sırr-ı hüviyyet yā Resūlallāh
3. Mübārek parmağın ser-çeşme-i feyz-i ilāhīdür
Lebūndür cūy-bār-ı āb-ı rahmet yā Resūlallāh
  4. Eşerdür nev-bahār-āşā[r] evşāf-ı cemīlünden
Yüzünden rū-nümā şubḥ-ı şa‘adet yā Resūlallāh
  5. Gözümde girye-i fūrkat özümde sūziş-i ḥasret
Göñül pervāne-i şem‘-i maḥabbet yā Resūlallāh
  6. Nice ārām ider **Rıfki** beyābān-ı taḥayyürde
Serinde var iken sevdā-yı vuşlat yā Resūlallāh

[10] 5b

Velehū el-‘Azīz

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Serde sevdā elde şahbā dilde ḥubb-ı māsivā
Serserī ‘ayş-i ‘abeşle geçdi ‘ömrüm dā‘imā
2. Geldi geçdi bunca fırsat demleri boşdan boşa
Bilmedük kadrin ne çāre cümlesi oldu hebā
3. Ārzū-yı nefse naqd ü vaktümi şarf eyleyüp
Ḥāşılı ben şimdi şıfrü‘l-yed olup kaldum şehā
4. Sīnem içre ‘ākıbet düşdü nedāmet āteşi
Parladı birden tutuşdu cān evi buldu fenā
5. Gülşen-i fūrkatde feryād eyleyüp şām ü seḥer
Gül-ruḥuñ gördükçe murğ-ı dil virür cānın saña
6. Kūy-ı hecründe ġarīb oldum ḥabībā ben senüñ
Yār [ü] yāver kalmadı bir kimse olmaz āşinā
7. Pek perīşān oldu ḥālüm kimse bilmez derdümi
Kapuña geldüm meded-kārā meded eyle bana
8. Nefs-i bed-kāruñ elinde **Rıfki** olmışdur esīr
Ḥāline rahm eyleyüp kırtar anı yā Rabbenā

[11] 9b

Li-Cenābı Rıfki Efendi

fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

1. Silsile-bend-i tarīk-ı ḥāceğān-ı Behcetüz
Ḥalvet ender-encümende sīhmān-ı Behcetüz
2. Hūş der-dem ‘ālemüñ seyr ü seyāḥat iderek
Hüb-ı maşşūda dem-ā-dem reh-revān-ı Behcetüz
3. Serv-i dil vārestedür kayd-ı sivādan dā‘imā
Zemzem-i beyt-i vişāle teşnegān-ı Behcetüz

4. Sākin-i mey-hāne-i ‘aşkuz kalendar-meşrebüz
Gāh mest ü gāh ayık dem-keşān-ı Behcetüz
5. Her seher ‘arşa çıkar ferşden bizim feryādumuz
Bülbülān-ı gülsitān-ı lā-mekān-ı Behcetüz
6. Maḥv idüp deryā-yı fıtratda vücūdum katresin
“Li-ma‘a-llāh” hānesinde cāvidān-ı Behcetüz
7. Eylemekdür kārumuz **Rıfkı** sefer-ender-vatan
Kişver-i ‘aşk içre her dem pey-revān-ı Behcetüz

[12]

Velehū

müfte‘ilün/ fā‘ilün /müfte‘ilün/ fa‘

1. Āteş-i ‘aşka yanan cān u cigerdür
Vaşluna yārūñ baḥā maḥv u şuverdür
2. Anı gören zann ider kopardu kıyāmet
Gözlerinūñ fitnesi devr-i kamedür
3. Şanma suhūletle yol buldu bulanlar
Her biri cānun fedā itmede erdür
4. Kimseye bākī degil gerçi bu ‘ālem
Ka‘be -i maḥşūda bir cāy-ı güzerdür
5. Nefs ü hevāya zebūn olma dem-ā-dem
Eyle ğazā rüz u şeb vaqt-i zaferdür
6. Tıfl-ı dilūñ giryesi meḥd-i elemde
Viridi ḥayāt ‘āleme mişl-i maḥardur
7. İtmede her dem gönül nāle vü efġān
Gülşen-i ‘aşk içre bir murġ-ı seḥerdür
8. Der[d]-i dilüm artmada bulmadı noḥşān
Külbe-i ḥasret baña şimdi maḥardur
9. Olsam sırr-ı elifte zāhid-i ḥod-bīn
Ehl-i dile ta‘n iden dīv-i beşerdür
10. Sa‘y-i belġ eyle gel ‘ilm ü kemāle
Ādemi ādem iden kesb-i hünerdür
11. Çekme elem **Rıfkiyā** cevr-i felekden
Bā‘iş-i ser-geştelik ḥükm-i kadedür

[13] 10a

Velehū

müfte‘ilün/ müfte‘ilün/ fā‘ilün

1. Mey-kede-i ‘aşk-ı Hudādur gönül
Dāire-i bezm-i vefādur gönül
2. Sırr-ı serā-perdeyi ‘arz itmede

- Cām-ı Cem [ü] kıble-nümādur gönül
3. Neşv ü nemâ virdi dem-i şubh-ı feyz
Mezra'a-i tohm-ı vefâdur gönül
  4. Her ser-i şūrıdeyi itmez maqar
Lāne-i Sīmurğ-ı hevâdur gönül
  5. Pādişeh-ı kişver-ı fakram velī
Pīş-i der-i pīre gedâdur gönül
  6. Şüretidür lahm-ı şanavber-şek(i)l
Beyza-i hurşid-i semâdur gönül
  7. Gerçi nümāyişde fenâ içredür
Ravza-i iqlīm-i bekadur gönül
  8. Yād-ı şeb-i vaşlı ile gül-ruhuñ
Nağme-zen-i şubh u mesâdur gönül
  9. Olsa sezâ rütbe-i fevka'l-'alā
Tahtgâh-i âl-i 'abâdur gönül
  10. 'İlm-i bedī' 'ilm-i me'ânide bir
Muhtaşar-ı her dü serâdur gönül
  11. **Rıfık** sivâ naqşını mahv eyle hep
Hâne 'i bī-çün u çirâdur gönül

[14] 10b

Li-Mevlānā Rıfık Efendi

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

1. Bezm-i meyden katre olsun sākiyā ister gönül
Rāh-ı 'aşkda çünki yār-ı pür-vefā ister gönül
2. Teşnegān-ı sırr-ı vahdetdür bizüm mey-hānemiz
Hāk olup ferşinde [dā'im] buriyā ister gönül
3. Rūy-ı yāre eylemiş meşşâtelik şahbā yine
Şem'ine pervāneveş cānuñ fedā ister gönül
4. Nūş-ı mey sermest-i lā-ya'kil idelden zāhidā
'Ayş-i nūş-ı teşne-bağ u cān-fezā ister gönül
5. Bāda virdi meclis-i mestānede pīr-i muğān
Mest olup her dem şarāb-ı dil-güşā ister gönül
6. Sākin-i mey-hāneyüz teşne-lebüz yek cür'aya
Bu melāmet güşesinde inzivā ister gönül
7. Hāk-rüb-ı asitānuñdur şehā maqşūdumuz
Şanma bu 'ālemde **Rıfık** māsivā ister gönül

[15]

Velehū

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

1. 'Arş-ı a'lādan geñiş kâşāne kim gönlümdür ol

- Tahtgâh-ı kişver-i cānāne kim gönlümdür ol
2. Merkez-i arz u semā şekl-i şanavber şüretā
Bir muṭalsam kenz aña vīrāne kim gönlümdür ol
3. Mey-perest-i şāki-i bezm-i elestüz zāhidā
Teşnegān-ı vaḥdete mey-hāne kim gönlümdür ol
4. Pādişāham ğam yimem gerçi teḥī-destem velī
La'l-i nābuñla tolı peymāne kim gönlümdür ol
5. Devr-i meyde yār ile zānū be-zānū cān-fezā
Cür'a-i şāfi içen mestāne kim gönlümdür ol
6. Gevher-i vaḥdet ümīdiyle şadef-vārī müdām
Teşne-leb bir kıatre-i nīsāna kim gönlümdür ol
7. Eyleyen gülşen-serāy-ı şafhada şām ü seḥer
Bülbülāsā nāle vü efgāna kim gönlümdür ol
8. Kıaysveş bāzār-ı 'aşk içre eyā Leylī-şıfāt
Yoluña cān baş komuş dīvāne kim gönlümdür ol
9. Her tarafından şu'le-dār oldukda ḥüsnüñ pertevi
Gül-'izāruñ şem'ine pervāne kim gönlümdür ol
- [11a]
10. Artar eksilmez derün-ı sīnede süz u güdāz
Vādī-i ḥayretde āteş-hāne kim gönlümdür ol
11. Rüy-ı red görmez gelenler bār-gāh-ı pırde
Şimdi anda der-güşā miḥmāne kim gönlümdür ol
12. Hüş-der-dem eyleyüp Rıfkı diyār-ı 'aşkda
Pey-rev olmuş ḥazret-i işāna kim gönlümdür ol
13. "Ḥasbeten lillāh" her dem eyleyen ḥayr-ı du'ā
Ḥaḳ kabül itsün şeh-i devrāne kim gönlümdür ol

[16]

Velehū

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

1. Kıatre ṭurmaz ser-nigündür kāse-i vārūnumuz
Güşesinde 'arşı gizler vüs'at-i hāmūnumuz
2. Sırr-ı 'ālem mūndericdür şafhamuzda yek kıalem
Bu müselsel ḥarfi peydā eyledi ol nūnumuz
3. Beste-i zencīr-i zülf-i dil-ber-i pür-'işveden
Tel kıırarsañ cānun üzme yanmadur kånūnumuz
4. Cām-ı feyzüñ teşne-dārı nuḳl-i ğayra bakmadı
Bezm-i Leylī terkinedür 'ibret-i Mecnūnumuz
5. Şāf olup āyīnemüz naḳş-ı sīvādan dā'imā
Sırrumuz cānāneyedür bu ḥayāl meknūnumuz

6. Rüzgâr-ı baħr-ı imkân ki derûndan taşradur
Belki andan şimdi pâkdür şîve-i bîrûnumuz
7. Şehr-i ʻirfân içre bir cây eyle maṭlûb **Rıfkıyâ**
Güşesinde ʻarşî gizler vüsʻat-i hâmunumuz

[17]

Velehü Beyt

müfteʻilün / fâʻilün / müfteʻilün / fâʻilün

1. Reh-zeni zûlmetde ƙor demdeme-i râhumuz
Tâ çekilür Kaʻbeye meşʻale-i âhumuz

[18] 11b

Târîh-i H̄âce Efendi Berâ-yı Vilâdet-i Kerîme ʻî Şaʻdullâh Efendi

fâʻilâtün / fâʻilâtün / fâʻilâtün / fâʻilün

1. Mihr-i gerdün-ı maħabbet gevher-i genc-i kerem
Yaʻni Saʻdullâh Efendi maʻden-i ħilm ü ħayâ
2. Toğdu bir mâh-ı münevver şulb-i pâkinden anuñ
Gülşen-i dehri ser-â-ser ƙıldı pür-şevƙ ü şafâ
3. Bahtı ʻâlî tâlîʻi gâyet ƙavî ferħunde-fâl
Yümn ile dünyâya geldi duħter-i ferrûh-liƙâ
4. Gül gibi gülsün hemîşe irmesün bād-ı ħazân
Vâlideyni ile olsun şâd u ħandân dâ ʻimâ
5. Nüşa-i pervînveş yaz **Rıfkıyâ** târîħini
ʻÂyişe Şiddîka mehd-i ʻâleme virdi ziyâ (H 1240 / M 1824-1825)

41

[19]

Velehü Berây-ı Vilâdet-i Duħter-i Aħmed Efendi

fâʻilâtün / fâʻilâtün / fâʻilün

1. Ĥazret-i Aħmed Efendiye Ĥudâ
İtdi iħsân bir dürr-i ʻâlem-bahâ
2. Şulb-i pâkinden anuñ bir duħter
Geldi mehd-i zîvere virdi ziyâ
3. Dâye Zühre oldu mâh-ı nev daħi
Çenber-i gehvâresi olsa sezâ
3. Gül gibi gülşende bulsun perveriş
Eylesün Ĥaƙ ʻömrünü her dem fezâ
4. Yazdı **Rıfkı** bu mücevher târîħi
Toğdu kevne Fâṭıma ħaƙƙâ ʻatâ (H 1240 / M 1824-1825)

[20] 12a

Velehü

Li-Vilādeti Kerīme-i Ziyā Efendi**mef'ülü / fā'ilātün / mef'ülü / fā'ilātün**

1. Aḥbābıñ ercümendi mümtāz-ı ser-bülendi
Ya'nī Ziyā Efendi mihr-i sipihr-i ma'nā
2. Vaḳtīñ 'azīz-i vaḳti dil-cū vü dil-pesendi
Gelmiş degil menendi mısr-ı vücūda ḥālā
3. Olsun hemīşe 'ālem oldukça ol mükerrem
Tevfīk ü Hızra hem-dem itsün cenāb-ı Mevlā
4. Bir duḡter-i dil-ārā şulbünden oldı peydā
Ḥaḳḳında bu 'aṭāyā olsun anuñ Ḥudāyā
5. **Rıfḳī** zihī mu'allā tārīḫ yazıldı zīrā
Şimdi Ḥadīce Leylā geldi vücūda ḥaḳḳā (H 1244 / M 1828-1829)

[21]**Burūsada Medfün Tarīḳ-i Naḳş-bendiyyeden ve Kibār-ı Ehlu'l-lāhdan 'Alī Baba Efendi
Zāt-ı 'Alī-Kadriñ Vefātı Tariḫini Ḥ'āce Efendimiz Buyurmuşlardır****fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün**

1. Ḥ'āce-i 'ilm-i ledün pīr-i tarīḳ-i Naḳş-bend
Mevlevī-meşreb muḥibb-i ḥānedān-ı Muştafā
2. Ya'nī ol Ḥācī 'Alī Baba Efendi nām-dār
Eylemişdi gūşe-i vaḥdetde çokdan inzivā
3. Zemzem olmuşdu ḥarīm-i Ka'be-i keşfe sözi
Ḥall olurdu her kelāmından nice sırr-ı Ḥudā
4. Allāḫ Allāḫ diyerek āḫir idüp ḥabs-i nefes
'Ālem-i bālāya rūḫı gitdi mānend-i du'ā
5. Şāhidüm tārīḫe Nezirī Mevlevīdür **Rıfḳiyā**
Ḳuṭb iken göçdü 'Alī Baba biḫiştı kıldı cā (H 1244 / M 1828-1829)

[22] 12b**Velehū Şarkı****fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün**

1. Sūziş-i fūrḳatle yandı cism ü cānum dil-berā
Kül olup şavruıldı başdan başa oldu ber-hevā
Bunca da'vā-yı maḥabbet cümlesi oldu hebā
Ey vefāsı yok cefāsı çok güzel küsdüm saña
2. Şunda bunda şimdi nā-keslerle ülfet eyledüñ
Gezdigüñ yerde beni her dem mezemmet eyledüñ
'Aḫdūñi bozduñ efendim bī-mürüvvet eyledüñ
Ey vefāsı yok cefāsı çok güzel küsdüm saña

3. Beynümüzde eylemişdik böylece kavlı ü karar
Hâşılı senden cihân oldukça geçmem ber-karâr
Şimdi ülfet hânesi oldu ser-â-ser târumâr
Ey vefâsı yok cefâsı çok güzel küsdüm saña
4. Yoluña cân baş fedâ itdüm senüñ ben çok zamân
Görmedüm bir kerre sende rahm ü şefkatden nişân
Kalmadı cevri ü cefâyı çekmege tâb u tûvân
Ey vefâsı yok cefâsı çok güzel küsdüm saña
5. Söyledüñ çünkü seni terk eylemem ben Rıfkiyâ
N'eyledüm bilmem saña ben sen beni itdüñ fedâ
Böyle bilmezdim seni ben şimdi oldum âşinâ
Ey vefâsı yok cefâsı çok güzel küsdüm saña

[23] 13a

Velehü

fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün

1. Hâzır ol bezme eyâ Cem-meşreb
Ber-çaraf oldu heme şür u şu'ab
Ĝam-ı ferdâya düşüp çekme ta'ab
Zevke bak zevke müheyyâ her şeb
2. Câm-ı ser-şârı alup nüş eyle
Şarılup dil-beri âğüş eyle
Bu benüm pendümi mengüş eyle
Def-i ğam eyler imiş bint-i 'ineb
3. Açık aħbâba der-i mey-hâne
Meclis-i 'ayşa buyur rindâne
Bâde-i nâbı içüp mestâne
İdelüm şevk ile izhâr-ı tarab
4. Gül-'izâruñ görelî gülşende
Hasretüñ itdi beni nâlende
Merhamet yok mı efendim sende
Âh yakdı cigerüm kırmızı-leb
5. Alsam âğüşa o sîmîn-bedeni
Çoklasam gül gibi tâze deheni
Ber-murâd itse n'ola bendesini

Rıfķıye oldu vişāli maṭlab

[24] 13b

Ḳudūmiyye 'i Rıfķı Efendi Berāy-ı Teşrif-i Pādişāh-ı İslām

Ez-Mahrūsa-i Edirne Be-İstanbul

fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

1. Dā'im olsun ey şehen-şāh-ı cihān
Oldu teşrifüñle 'ālem şād-mān
Tāze cān buldu ser-ā-ser bendegān
Oldu teşrifüñle 'ālem şād-mān
2. Rūy-ı 'ālemsiñ efendim bī-gümān
Bā'is-i āsāyiş-i kevn ü mekān
Zindedür sāyeñde el-hāşıl zamān
Oldu teşrifüñle 'ālem şād-mān
3. Yağdı yandırdı efendim ḥasretüñ
Bir daḥi göstermesüñ Ḥaḳ fūrkatüñ
Hırz-ı cānumdur du'ā-yı devletüñ
Oldu teşrifüñle 'ālem şād-mān
4. Neş'esi gitmişdi ḥalkuñ **Rıfķı** hep
Eylesünler ba'dezīn 'ayş u ṭarab
Ey şeh-i vālā-ḥaseb 'ālī-neseb
Oldu teşrifüñle 'ālem şād-mān

[25] 14a

Li-Mevlānā Cenāb-ı Rıfķı Efendi

fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilün

1. Şem'ı ruḥsāruñ olup tāb-āver
Virdi bezm-i Ceme ārāyiş ü fer
Gül-'izāruñ görelı tāze vü ter
Murğ-ı dil nāle ider tā-be-seḥer
2. Sīne pür-süz u ciğerdür pür-ḥūn
Dīde giryān ü sirişküme Ceyḥūn
Fūrkatüñ itdi beni ḥaste-derün
Ey güzeller güzeli meh-peyker
3. Ser-nüviştüm bu imiş tā ezeli
Oldu dil-beste -i zülf-i Leyli

Sere sevdā-yı maḥabbet düşeli
Nār u hicrāna yanar cān u ciğer

4. ‘Acebā mümkün olur mı vuşlat
O meḥe eylesem ‘arz-ı ḥācet
Rıfıkıyā kalmadı tāb u tākāt
Ney gibi oldu vücūdum lāğar